

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

РАДЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ

УДК 338.43:631.1:339.9(043.3)

**СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ**

спеціальність: 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2020

Дисертацією є рукопис. Робота виконана в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова України, м. Одеса.

Науковий консультант доктор економічних наук, професор,
Побережець Ольга Валеріївна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
професор кафедри Обліку та оподаткування

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Заслужений економіст України
Маргасова Вікторія Геннадіївна,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Міністерства освіти і науки України,
проректор з наукової роботи;

доктор економічних наук, доцент
Мельник Юрій Миколайович,
Одеська національна академія харчових технологій,
директор Навчально-наукового інституту прикладної
економіки і менеджменту ім. Г. Е. Вейнштейна;

доктор економічних наук, професор
Шебаніна Олена В'ячеславівна,
Миколаївський національний аграрний університет,
декан факультету менеджменту

Захист відбудеться «11» вересня 2020 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.051.11 в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова Міністерства освіти і науки України за адресою: 65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, ауд. 202.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Міністерства освіти і науки України за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 24.

Автореферат розісланий «7» серпня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Ломачинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах зростання впливу світових глобалізаційних процесів та посилення міжнародної конкуренції структурно-функціональна реорганізація АПК має стати одним із ключових стратегічних векторів реформування національної економіки. Аграрна сфера значною мірою визначає місце країни в світовому поділі праці, де завдяки нарощуванню обсягів агропродовольчого виробництва Україна за останні десятиріччя збільшила свій експортний потенціал, ставши надійним та потужним гравцем на світовому ринку аграрної продукції увійшовши до когорти провідних країн-експортерів, а за окремими позиціями і ставши лідером.

Актуальність питання структурно-функціонального забезпечення розвитку агропромислового комплексу в цих умовах зумовлена особливостями, які притаманні цьому об'єднанню, оскільки турбулентність внутрішнього та зовнішнього середовища суттєво впливає на параметри та динаміку його темпів розвитку. Ефективність розвитку агропромислового комплексу безпосередньо залежить від збалансованого розвитку соціальних, екологічних та економічних чинників, що зумовлено виникненням пропорційності або диспропорції просторово-регіонального розвитку галузей, утворенню або руйнації горизонтальних та вертикальних інтеграційних зв'язків, забезпеченні ресурсного потенціалу аграрних підприємств та формуванні продовольчої безпеки країни загалом. Наявні нині соціальні, науково-технічні, екологічні й економіко-технологічні проблеми щодо подальшого структурно-функціонального розвитку АПК вимагають негайного вирішення із застосуванням комплексного і системного підходу щодо їх розв'язання.

Теоретико-методологічні основи забезпечення всебічного розвитку аграрної сфери широко представлені такими видатними зарубіжними постатями, як Л. Вальрас, Є. Домар, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, Г. Мюрдаль, Р. Нурксе, М. Портер, У. Петті, К. Прахалад, Д. Рікардо, У. Ростоу, Ж.-Б. Сей, А. Сміт, М. Тодаро, Р. Харрод, Т. Шульц, Й. Шумпетер та ін.

У сучасних умовах трансформації національної економіки України вирішення питання забезпечення населення продуктами харчування покладено на агропромисловий комплекс, у вивчення проблем та функціонування якого внесли вагомий вклад такі відомі науковці, як В. Андрійчук, В. Бондаренко, О. Бородіна, М. Бутко, П. Гайдучський, В. Галушко, В. Геєць, Б. Данилишин, М. Долішній Л. Дейнеко, Ж. Дерій, М. Дем'яненко, Г. Запша, В. Ільчук, М. Крапивко, А. Лисецький, М. Лендел, Ю. Лупенко, М. Малік, Ю. Мельник, Б. Пасхавер, Г. Підлісецький, В. Россоха, П. Саблук, М. Сахацький, М. Хвесик, О. Чубукова, О. Шобаніна, В. Яковенко та багато інших провідних фахівців у галузі аграрного виробництва.

Окремі питання розвитку, насамперед, організаційно-інноваційного характеру розкриті такими науковцями, як В. Благодатний, С. Бандура, Д. Богиня, І. Бондар, В. Василенко, О. Дація, О. Побережець, Н. Сіренко, В. Заготова, С. Ілляшенко, Е. Кузнєцов, М. Кісіль, М. Кропивка, В. Куценко В. Маргасова, Є. Масленников, В. Месель-Веселяк та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених питанням забезпечення розвитку аграрного сектору національної економіки, маємо констатувати, що практично відсутні розробки методологічних та практичних засад щодо якісного структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК в умовах впливу глобалізаційних чинників. Наукове дослідження спрямоване на розв'язання науково-прикладної проблеми, яка полягає у відсутності системного підходу у дослідженні питання розвитку агропромислового комплексу в трансформаційних умовах під впливом зовнішніх чинників, що обумовило вибір теми дисертації, її мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, структуру, основні форми та напрями дослідження.

Зв'язок наукової роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою науково-дослідної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Стратегічні орієнтири модернізації економіки України та її регіонів» (номер державної реєстрації 0114U001554, 2014-2018 рр.), в межах якої автор пропонує інноваційні механізми та інструменти забезпечення розвитку агропромислового комплексу в умовах трансформації економічних відносин в Україні; «Соціальна відповідальність бізнесу та інституціональних новацій» (номер державної реєстрації 0114U001555, 2014-2018 рр.), де було запропоновано автором механізми соціального розвитку в аграрній сфері та відповідно до плану наукових досліджень Міністерства освіти і науки України у процесі виконання держбюджетної теми «Макроекономічне моделювання системної динаміки планування та управління системою вищої освіти: філософія і методологія» (номер державної реєстрації теми 0117U002531, 2017-2019 рр.), – запропоновано концептуальне забезпечення пріоритетного розширеного відтворення людського капіталу у агропромисловому комплексі.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка та обґрунтування теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо структурно-функціонального забезпечення розвитку агропромислового комплексу в умовах впливу глобалізаційних процесів.

Досягнення мети зумовило необхідність формулювання та вирішення таких основних завдань:

- *узагальнити* теоретико-методологічні підходи до визначення сутності забезпечення структурно-функціонального розвитку АПК, уточнити понятійно-категоріальний апарат та аргументувати теоретичний базис;
- *дослідити* концептуальний базис соціально-економічного розвитку агропромислового комплексу;
- *обґрунтувати* концептуальну парадигму стратегії інноваційного розвитку агропромислового комплексу в умовах впливу чинників глобалізації;
- *узагальнити* теоретико-методичні засади щодо типологізації факторів впливу глобалізаційних процесів на розвиток АПК та його структурних складових;
- *удосконалити* механізм функціонального забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу;

- *сформувати* концептуальну модель розвитку земельних відносин та обґрунтувати доцільність запровадження ринку сільськогосподарських земель;
- *доповнити* методичний підхід щодо оцінки рівня та сучасного стану конкурентоспроможності суб'єктів агропромислового комплексу в умовах поглибленої інтеграції у ЄС;
- *запропонувати* методологічне забезпечення адаптивного розвитку агропромислового комплексу;
- *удосконалити* науково-методичні засади використання моделі ДПП в агропромисловому комплексі;
- *розробити* модель побудови агропромислового інноваційного кластеру;
- *удосконалити* інструментарій державного регулювання АПК;
- *розробити* концепцію розширеного відтворення людського капіталу в агропромисловому комплексі.

Об'єктом дослідження є процеси структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК в умовах глобалізації

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та методичні засади структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК та прикладні аспекти їх запровадження.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу наукового дослідження становлять положення сучасних економічних концепцій структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК та загальної теорії системного аналізу. Для розв'язання поставлених завдань було застосовано такі загальнонаукові та спеціальні методи та підходи: морфологічного аналізу – при узагальненні понятійно-категоріального апарату дослідження; системно-структурний-функціональний підхід – при дослідженні теоретико-методологічних аспектів забезпечення розвитку АПК у національній економіці та для формування інструментів їх реалізації; логіко-порівняльний метод – для обґрунтування понятійно-категоріального апарату структурно-функціонального забезпечення розвитку аграрного сектору у національній економіці; емпіричний метод – для обґрунтування теоретико-методологічних положень щодо механізму регулювання виробничих та організаційних відносин. У роботі було використано абстрактно-логічний метод, функціональний, метод логіко-змістовного моделювання – при обґрунтуванні методичних підходів до інвестиційно-інноваційної моделі структурно-функціонального розвитку АПК в умовах глобалізації; класифікаційно-аналітичний – для виявлення та виокремлення факторів впливу в умовах глобалізації; функціональний синтез – при конструюванні концептуальної моделі механізму державного регулювання розвитку АПК. Дедуктивний метод застосовано при формулюванні пропозицій. Математичні методи використовувалися для інтерпретації отриманих результатів досліджень при розробці методики оцінювання структурно-функціонального розвитку АПК. У дослідженні використано графічний метод для наукового відображення теоретичних, методологічних та практичних аспектів дисертаційної роботи.

Статистичну і фактологічну основу становлять чинні законодавчі акти та нормативно-правові документи центральних і місцевих органів влади, офіційна статистична інформація Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства інфраструктури України, аналітичні огляди Світового банку, наукові роботи та розробки провідних вітчизняних та зарубіжних учених і фахівців-практиків із питань забезпечення розвитку АПК, результати власних наукових та аналітичних досліджень і розрахунків, офіційні публікації міжнародних організацій, матеріали інформаційно-аналітичних бюлетенів, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у концептуальному вирішенні та науковому обґрунтуванні теоретико-методологічного базису, методичних положень та практичних рекомендацій щодо структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК в умовах глобалізації.

Найбільш значимі результати, отримані при дослідженні та їх наукова новизна полягає у наступному:

вперше:

- сформовано методологічне забезпечення адаптивного розвитку АПК, яке передбачає комплексну трансформацію та модернізацію національного макроекономічного середовища через вдосконалення просторово-галузевої структури та функціонально-галузевої організації АПК з врахуванням чинників глобалізаційного впливу, з метою забезпечення цілісності, структурної завершеності та збалансованості всіх складових агропромислового комплексу, що призведе до підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва;

- розроблено концептуальну модель розвитку земельних відносин та обґрунтовано доцільність запровадження ринку сільськогосподарських земель на основі варіантів логічного та емпіричного дослідження, з використанням економіко-математичної моделі, визначенням оптимальної кількості землі на одного власника, враховуючи вплив геополітичних і національних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, з метою запобігання деструктивному впливу відповідних обмежень на динамічний розвиток аграрного сектору національної економіки, що дозволить розкрити та консолідувати весь можливий потенціал агропромислового комплексу країни та створить умови для подальшого його сталого розвитку;

- запропоновано концептуальну парадигму стратегії інноваційного розвитку агропромислового комплексу, яка заснована на використанні механізму та моделі запровадження інформаційно-інвестиційного банку інновацій, який акумулює результати інноваційних досліджень та інвестиційні ресурси з метою створення передумов впровадження інноваційних проектів у виробничі процеси суб'єктів малого та середнього бізнесу і залучення необхідних ресурсів для подальшого зростання агропромислового виробництва, що дозволить реалізувати невикористаний потенціал суб'єктів АПК та забезпечити ефективність їх розвитку;

удосконалено:

– науково-методичні засади використання моделі державного приватного партнерства, які передбачають впровадження комплексного механізму щодо створення умов ефективної реалізації концептуальних принципів розвитку аграрного сектору, де на відміну від існуючих, запроваджено алгоритм послідовних цілеспрямованих дій в правовій, економічній, соціальній, інституційній, науковій площині та спрямований на отримання синергетичного ефекту від поєднання приватної ініціативи та державного майна, з метою ефективного наповнення функціональної складової забезпечення розвитку агропромислового комплексу;

– концептуальний базис соціально-економічного розвитку АПК на основі використання структурно-функціонального методу, який, на противагу існуючим, базується на концептуально-методологічному, економіко-організаційному та методичному сегментах, діючи на підставі пропорційності просторово-регіонального розвитку галузей агропромислового комплексу та вдосконаленні горизонтальних і вертикальних інтеграційних зв'язків, що дозволить забезпечити сталий розвиток сільських територій, оптимізації ресурсного потенціалу суб'єктів аграрної сфери та формуванню продовольчої безпеки країни;

– інтеграційну модель побудови агропромислового інноваційного кластеру, з урахуванням ефекту дифузії як форми просторово-часової концепції, з визначенням основних точок зростання, залученням інноваційно-технологічного, організаційно-конструктивного, науково-освітнього, економіко-екологічного потенціалу, який на відміну від існуючих, передбачає сучасний підхід стабілізуючого, адаптаційного та регулюючого функціонального впливу на інтеграційні процеси в агропромисловому комплексі в умовах глобалізації з метою підвищення результативності господарської діяльності в аграрній сфері;

– інструментарій державного регулювання агропромислового комплексу, який заснований на системному та збалансованому підході, де, на відміну від існуючих, запропоновані моделюючі компоненти системи державного регулювання з виокремленням відповідної інституції у вигляді агентства регулювання ринку, з чітким визначенням функціональних обов'язків, яке забезпечить моніторинг галузевого ціноутворення, обсягу виробництва та інформаційну підтримку учасників ринку, з метою виявлення тенденцій, трендів і прогнозування основних економічних показників розвитку агропромислового ринку;

– концептуальну основу розширеного відтворення людського капіталу у агропромисловому комплексі, яка передбачає систему цілеспрямованих дій, які засновані на симбіозі фундаментальних теоретичних досліджень, прикладної науки та реального економічного середовища, з використанням дуальної системи підготовки та досвідом роботи в аграрному секторі, що забезпечить підвищення рівня освіти та продуктивної зайнятості в агропромисловому комплексі;

– механізм функціонального забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу, який на відміну від існуючих, базується на декомпозиції комплексу

дій та включає в себе пріоритетні компоненти й функціональні засади, які спрямовані на формування умов динамічного розвитку та підвищення ефективності результатів діяльності суб'єктів господарювання, що дозволить вирішити питання запровадження збалансованої програми стратегічного розвитку агропромислового комплексу;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат доповнено визначенням «структурно-функціональне забезпечення розвитку агропромислового комплексу», яке означає створення гармонійних умов збалансованого соціально-економічного розвитку, усунення диспропорцій, диверсифікацію виробничої діяльності на основі вдосконалення організаційних механізмів, оптимізацію функціонально-компонентної та територіальної структури з метою забезпечення високоякісними та доступними продуктами харчування населення та підвищення експортного потенціалу країни загалом, де передбачається виокремлення в системних об'єктах структурних компонентів та вдосконалення їх функціонального наповнення, які власне і створюють ефективну структуру та гарантують подальший розвиток;

– методичний підхід щодо оцінки рівня та сучасного стану конкурентоспроможності суб'єктів агропромислового комплексу в умовах поглибленої інтеграції у ЄС, що, на противагу існуючим, передбачає комплексний інструментарій підтримки процесу реалізації експортного потенціалу суб'єктів аграрної сфери, з метою забезпечення зміцнення конкурентних позицій на зовнішніх продовольчих ринках із врахуванням продовольчої безпеки держави;

– теоретико-методичні засади щодо типологізації факторів впливу глобалізаційних процесів на розвиток агропромислового комплексу та його структурних складових, фундаментом яких є виокремлення низки факторів впливу, їх систематизація за відповідними типологічними ознаками на основі аналізу та синтезу теоретичного й методологічного підходів, що надає змогу обрати перспективний вектор розвитку аграрного сектору в глобальному середовищі.

Практичне значення одержаних результатів. Полягає в тому, що теоретичні та методологічні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних методик та рекомендацій щодо структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК в умовах глобалізації, які апробовано та прийнято до впровадження, що засвідчено відповідними актами і довідками.

Результати дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України (довідка № 37-37-15/15 від 14.01.2020 р.) Управлінням аграрної політики Одеської обласної державної адміністрації (довідка № 1-20-140 від 25.11.2019 р.), Арцизької міської ради Одеської області (довідка № 91 від 28.01.2020 р.), ТОВ «ТД Українські гумати» (довідка № 17 від 16.12.2019 р.) м. Березне Рівненської області, ДП «Дослідне господарство «Реконструкція»» Селекційно-генетичного інституту Національного центру насіннезнавства та сортовивчення (довідка

№ 12-242 від 5.11.2019 р.) Березнегуватського району Миколаївської області, Агрофірма «ЕВРІКА» (довідка № 137 від 11.12.2019 р.) Овідіопольського району Одеської області, ФГ «Родина-XXI» (довідка № 24 від 20.12.2019 р.) П'ятихатського району Дніпропетровської області, ФГ «Володар Плюс» (довідка № 54 від 20.11.2019 р.) Дніпропетровської області, ФГ «ВІОС» (довідка № 31 від 17.11.2019 р.) Кіровоградської області, СПП «Віза-Агро» (довідка № 2-31 від 19.11.2019 р.), м. Жовті Води Дніпропетровської області, ТОВ «МАК АГРО» (довідка № 1-24-3 від 01.11.2019 р.) Кам'янка-Бузький район Львівської області.

Теоретичні й методологічні положення щодо структурно-функціонального забезпечення розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації та вдосконалення функціонального забезпечення управління агропромисловим комплексом, формування оптимізації ресурсного потенціалу аграрного комплексу та забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва впроваджені у навчально-науковий процес Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (акт впровадження від 10.12.2019 р.) та Львівського національного аграрного університету (довідка № 01-28-03-1723 від 24.12.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до розробки методологічних і методико-прикладних положень щодо структурно-функціонального забезпечення розвитку агропромислового комплексу. Наукові результати, що викладені в дисертації, розроблені автором особисто. З наукових публікацій, виданих у співавторстві, у роботі використані лише ті положення, які становлять індивідуальний внесок автора, про що зазначено в переліку публікацій, вказаних в авторефераті.

Матеріали та висновки кандидатської дисертації при підготовці цієї роботи не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Матеріали дослідження апробовано у державних програмах розвитку, методичних розробках, рекомендаціях і пропозиціях, викладено у монографіях, статтях, впроваджено у навчальний процес. Основні наукові теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на міжнародних та вітчизняних науково-практичних конференціях, зокрема: матеріали дисертаційного дослідження апробовано у державних програмах розвитку, методичних розробках, рекомендаціях і пропозиціях, викладено у монографіях, статтях, впроваджено у навчальний процес. Основні наукові теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на міжнародних та вітчизняних науково-практичних конференціях, зокрема: «Сучасні технології управління підприємством і можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми і перспективи» (м. Одеса, 2008 р.); «Наукові і практичні аспекти агропромислового виробництва та розвитку сільських регіонів» (м. Львів, 2010 р.); 65-та наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 2010 р.); «Сучасні технології управління підприємством і можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми і перспективи» (м. Одеса, 2011 р.); «Сучасні технології управління

підприємством і можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми і перспективи» (м. Одеса, 2012 р.); 67-ма наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 2012 р.); «Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи» (м. Одеса, 2013 р.); 68-ма наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 2013 р.); «Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем : стан, проблеми, перспективи» (м. Одеса, 2014 р.); 69-та наукова конференція професорсько-викладацького складу ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 2014 р.); «Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи» (м. Одеса, 2015 р.); 71-ша наукова конференція професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 2016 р.); «Актуальні соціально-економічні та правові проблеми розвитку України та її регіонів» (м. Одеса, 2017 р.); 72-га наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 2017 р.); «Перспективи розвитку економічної системи з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 2019 р.); «Сучасний рух науки» (м. Дніпро, 2019 р.).

Публікації. Найсуттєвіші теоретичні та практичні результати дослідження відображено у 51 науковій праці, з яких: 1 одноосібна монографія, 2 публікації у колективних монографіях, 27 статей – у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, 7 публікацій – в інших наукових періодичних виданнях, 14 публікацій за матеріалами наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій 44,98 друк. арк., з яких 42,11 друк. арк. належить особисто автору.

Обсяг і структура дисертації. Загальний обсяг дисертації становить 483 сторінки, її основний зміст викладений на 370 сторінках основного тексту, який складається зі вступу, п'яти розділів і висновків. Дослідження містить 43 таблиці на 35 сторінках, 71 рисунок, перелік використаних джерел із 486 найменувань на 48 сторінках та 18 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертаційної роботи обґрунтовано актуальність теми та розкрито її зв'язок з науковими концепціями, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У першому розділі – **«Теоретико-методологічні основи розвитку АПК в умовах глобалізації»** – узагальнено наукові підходи до визначення основ забезпечення розвитку, доповнено методичний підхід щодо основ структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК, виокремлено та структуровані фактори впливу глобалізаційних процесів на розвиток АПК та його структурних компонентів в контексті сучасних викликів.

За результатами дослідження було визначено загальносистемні закономірності і принципи функціонування розвитку соціально-економічних систем, що є фундаментальною основою подальших прикладних досліджень у національній економіці та агропромисловому комплексі зокрема.

Визначено, що структурно-функціональний підхід розглядається в межах принципу системності, у виділенні та виокремленні в системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначенні їхньої ролі, тобто функціонального забезпечення у досліджуваній системі.

Зазначено, що структурно-функціональний прийом при дослідженні економічних явищ та процесів є одним з найважливіших та дозволяє виявити роль кожного окремого елемента системи, визначити його функціональність та дієвість, знайти закономірності розвитку чи деградації системи. Важливою характеристикою функціональності її елементів або компонентів є, насамперед, їх необхідність чи/або доцільність по відношенню до функціональності системи загалом.

Обґрунтовано, що розвиток необхідно розглядати як специфічний та безперервний процес зміни якісного складу, головним результатом діяльності якого є виникнення абсолютно чогось нового, відмінного від інших, або поступальний процес сходження від чогось нижчого до вищого, від найпростішого до складного. Натомість, розглядаючи це питання в контексті агропромислового комплексу, економічна наука розрізняє наступні типи, серед яких виділяють екстенсивну та інтенсивну форму, які власне і визначають рівень та напрям розвитку аграрного сектору.

Визначено, що на параметри та динаміку розвитку АПК суттєво впливає турбулентність внутрішнього та зовнішнього середовища, де ключовим стабілізатором є ефективне та стабільне функціонування всіх його складових елементів.

Доведено, що концепція запровадження та втілення оптимального розвитку АПК має передбачати узгодженість всіх без виключення підсистем, які відповідають основним принципам.

Стосовно методологічної складової, логіка даного дисертаційного дослідження висвітлена у його змісті, що передбачає ряд структурних розділів і відповідних питань, сформованих у певній логічній послідовності (рис. 1).

За результатами дослідження, автором було запропоновано понятійно-категоріальне визначення структурно-функціонального забезпечення розвитку агропромислового комплексу, яке передбачає створення гармонійних умов збалансованого соціального, економічного та екологічного розвитку, усунення диспропорцій у темпах розвитку окремих галузей та форм господарювання, диверсифікацію виробничої діяльності на основі інноваційних проєктів, оптимізацію функціонально-компонентної та територіальної структури з метою забезпечення високоякісними та доступними продуктами харчування населення, підвищення експортного потенціалу галузі та країни загалом.

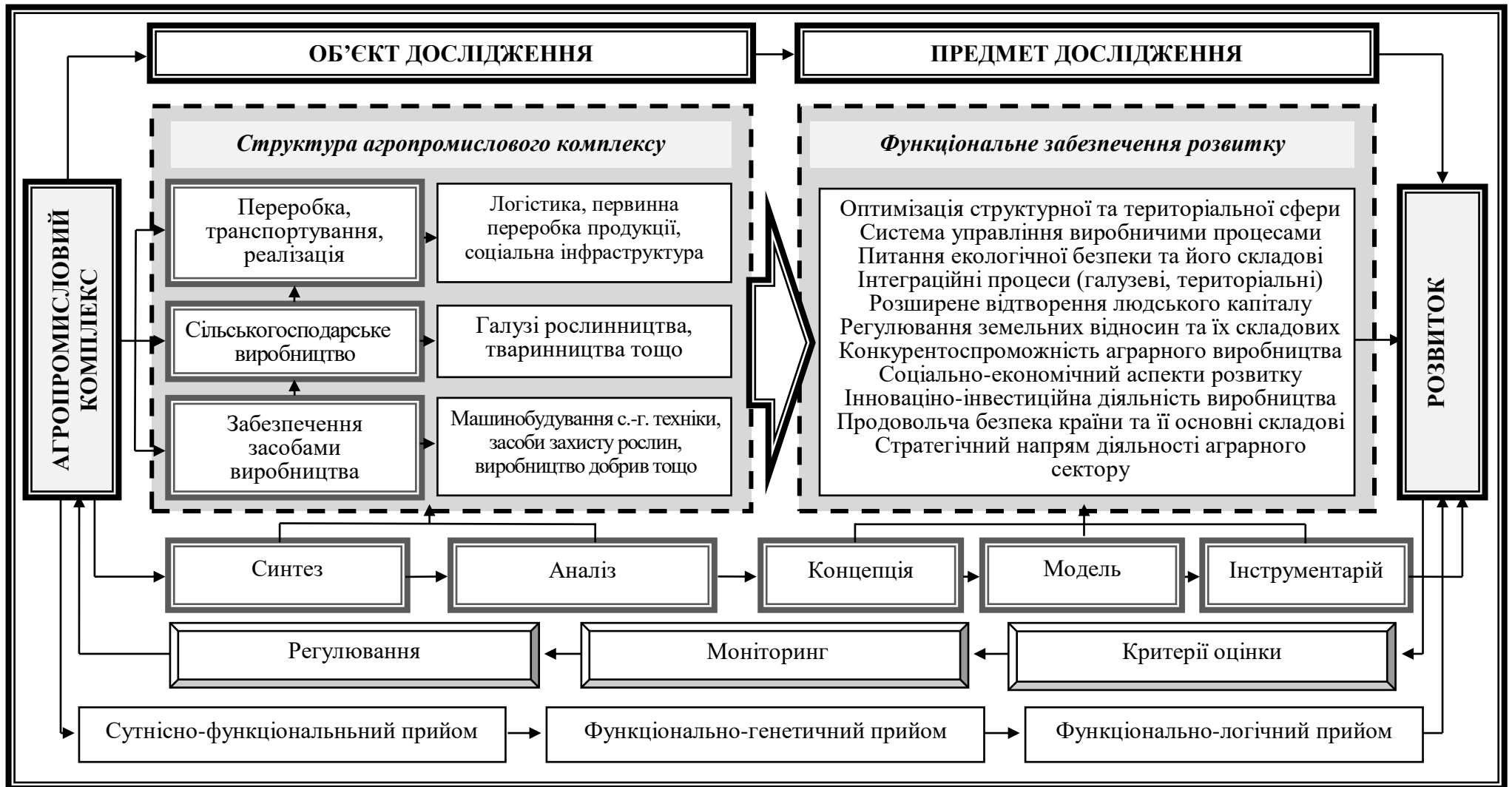

Рис. 1. Методологія дослідження структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК

Джерело: власна розробка

У другому розділі – «Тенденції та особливості розвитку АПК у макроекономічному середовищі в умовах глобалізації» проаналізовано та розкрито динаміку кількісних і якісних параметрів стану суб'єктів агропромислового комплексу та рівень задоволення суспільних потреб у їхній продукції. Проаналізовано соціальний та економічний стан АПК, його ресурсний потенціал та здатність до активізації відтворювальних процесів, стан та тенденції інноваційних впроваджень.

Проаналізувавши сучасний стан розвитку аграрного виробництва в Україні, можна побачити позитивні зрушення у макроекономічних показниках розвитку АПК країни (табл. 1).

Таблиця 1

Макроекономічні показники розвитку АПК України

Показники	Роки					2018 р. до 2010 р., %, ±
	2010	2015	2016	2017	2018	
Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.), млн. грн	194887	239467	254641	249157	269408	138,2
Вироблено продукція сільського господарства на одну особу, грн	4249	5589	5967	5865	6374	150,0
Індекс сільськогосподарської продукції, %	98,5	95,2	106,3	97,8	108,1	+9,6
Чисельність зайнятого населення в аграрному виробництві, тис. осіб	3115,6	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6	94,3
у % до загального зайнятого населення	15,4	17,5	17,6	17,7	18,0	+2,6
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника, грн	1430	3140	3916	5761	7166	501,1
у % до середньомісячної номінальної заробітної плати штатного працівника в цілому по економіці	63,9	74,8	75,6	81,1	80,8	+16,9
Валова додана вартість сільського господарства, млн грн	82948	239806	279701	303949	360757	434,9
Індекс цін продукції сільського господарства, реалізованої підприємствами, %	130,0	154,3	109,0	111,5	109,3	-20,7
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, на одного зайнятого в сільськогосподарському виробництві, грн	132681	223210	275318	271491	313627	236,38
у % до попереднього року	101,0	98,0	123,3	98,6	115,5	+14,50
Обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство у розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	27,2	70,6	119,6	152,8	156,8	576,3
у % до загального підсумку	6,0	10,7	13,9	14,1	11,2	+5,20
Рівень рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств, %	22,9	41,7	32,4	22,4	17,9	-5,0
Експорт сільськогосподарської та продовольчої продукції, млн дол. США	9935,9	14563,1	15281,8	17756,8	18611,8	187,3
Дохід від експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції у розрахунку на 100 га с.-г. угідь, дол. США	23884,4	35092,0	36824,0	42787,5	44847,7	187,8

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Встановлено, що за аналізований період обсяг валової продукції сільського господарства збільшився на 38,2%, а виробництво на одну особу – відповідно на 50,0%. За результатами діяльності у 2018 р. рівень рентабельності склав 17,9%, що на 5 пунктів менше, ніж у 2010 р. Аналіз стану основних макроекономічних показників розвитку АПК дає підстави зробити наступні висновки: зросла абсолютна вартість виробленої аграрної продукції; індекс цін продукції сільського господарства; спостерігається позитивна динаміка експортованої аграрної та продовольчої продукції. Нестабільність соціально-економічної та політичної ситуації, низький рівень концентрації капіталу зумовили проблемні наслідки, які стримують розвиток АПК: обмеженість матеріальних і фінансових ресурсів, їх неефективне використання; недосконала система логістики; низька рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції, що веде до зменшення рентабельності окупності інвестицій, сезонності виробництва; невідповідність європейським стандартам якості більшості вітчизняної сільськогосподарської продукції тощо. Тож АПК за відсутності дієвого структурно-функціонального механізму державного регулювання функціонує здебільшого за рахунок природних переваг України.

Виконаний аналіз рівня самозабезпеченості основними видами продовольства населення України на одну особу у 2018 р. (рис. 2) засвідчує, що з окремих видів продукції не досягнуто обсягів виробництва, які б забезпечували фізіологічні норми повноцінного харчування населення.

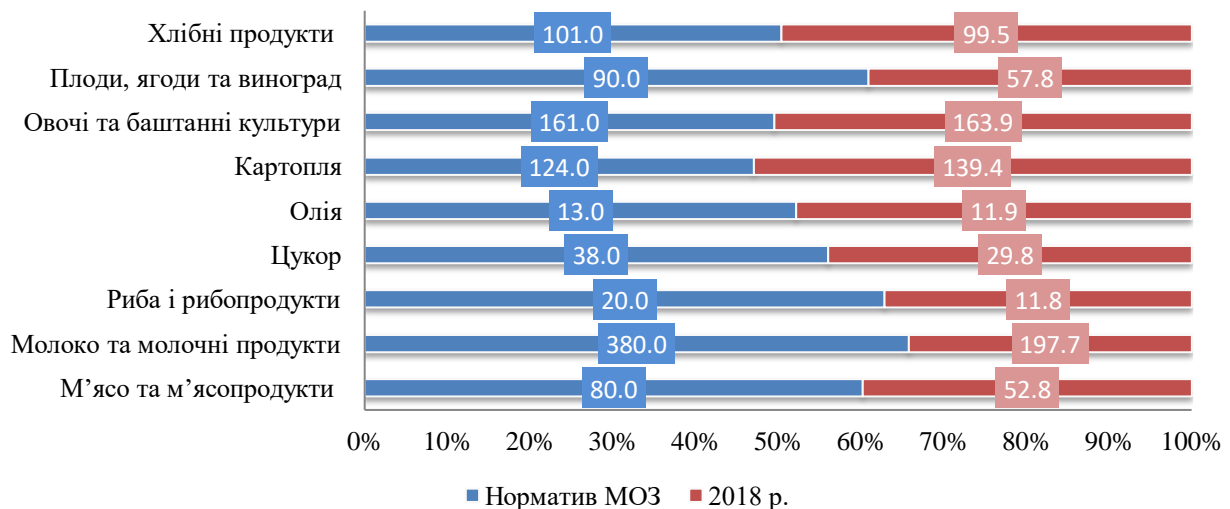

Рис. 2. Рівень самозабезпеченості основними видами продовольства населення України у 2018 р., кг на одну особу за рік

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Встановлено, що виробництво основних видів продовольства забезпечує існуючу потребу лише у картоплі і овочах та баштанних продовольчих культурах. У зв'язку з цим споживання хлібних продуктів та олії становить відповідно 98,5% і 91,5% згідно норми, цукру, м'яса та м'ясопродуктів і плодів, ягід та винограду – на рівні 78,4%, 66,0% і 64,2% відповідно. З виробництва молока, риби та м'ясної продукції Україна стоїть на межі продовольчої небезпеки. Проте, дане питання незбалансованого продовольчого кошика є проблемою соціальною, через низьку купівельну спроможність значної частини населення, а не агровиробництва.

Визначено, що ефективність структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК залежить від збалансованості соціальних та економічних чинників, що зумовлено виникненням пропорційності або диспропорції просторово-регіонального розвитку галузей, утворенню або руйнації горизонтальних та вертикальних інтеграційних зв'язків, забезпеченні ресурсного потенціалу суб'єктів аграрних відносин та формуванні продовольчої безпеки країни. Прихильність до економічного детермінізму, всебічна комерціалізація вітчизняного аграрного виробництва, а як наслідок, не дотримання екологічних норм землеробства стало причиною глибокого занепаду соціальної та екологічної сфери розвитку аграрного сектору.

Обґрунтовано, що безпосередньою причиною гальмування соціально-економічного розвитку в АПК є диспропорція структурного розвитку, де значна перевага надається розвитку великого агробізнесу, інтереси якого зводяться до отримання максимального прибутку, з можливістю економії на масштабах виробництва та мінімізації інвестиційних ризиків, без забезпечення розвитку соціальної складової аграрної сфери.

Доведено, що система соціально-економічного забезпечення розвитку АПК має надавати перевагу впровадженню ефективної структурно-функціональної складової, яка має включати розвиток інфраструктурних проектів, продовольчу безпеку, розвиток інституціонального забезпечення, систему регулювання та контролю за впровадженням соціальних проектів, механізми та інструменти соціально-економічного розвитку аграрного сектору.

Визначено, що створення передумов, які дозволять національному АПК зайняти гідне місце у світовому поділі праці, доповнивши вже існуючі природні конкурентні переваги, можливо лише за умови впровадження сучасної інноваційної політики, спрямованої на стратегічне зростання інноваційного потенціалу АПК, створення функціональних державних інституцій із забезпечення сприятливих умов правового та фінансового механізму інноваційного розвитку тощо.

У третьому розділі – **«Структурно-функціональне забезпечення інтеграційних процесів в АПК»** рекомендовані та обґрунтовані теоретико-методологічні підходи до ідентифікації стратегічних орієнтирів ефективного функціонування й розвитку інтеграційних об'єднань, запропоновані нові форми та заходи вдосконалення механізмів їх діяльності в АПК.

Визначено, що інтегроване структурне об'єднання АПК своєю основною метою виявляє акумулювання матеріальних, кадрових, фінансових, технічних та технологічних ресурсів задля отримання максимального синергетичного ефекту, впровадження інноваційних та інвестиційних проектів та як результат підвищення ефективності своєї діяльності.

Аналізуючи процеси, які відбуваються в АПК України, та їх генезис слід відзначити, що умови, в яких працюють суб'єкти аграрних відносин характеризуються як досить складні та непередбачені. Для підвищення своєї конкурентоспроможності суб'єктам аграрних відносин, насамперед, необхідно трансформувати умови поточної діяльності та ставити за мету вдосконалення виробничого процесу. З цією метою рекомендується встановлення прямих зв'язків з переробними підприємствами та торгівельними організаціями.

Вибір та практичне запровадження власної версії організаційно-правової форми агропромислового об'єднання диктується економічною доцільністю та інтересами інтеграторів, де враховуватимуться, передусім, яку вигоду отримає кожне окреме підприємство, а також загальний синергетичний ефект (рис.3).

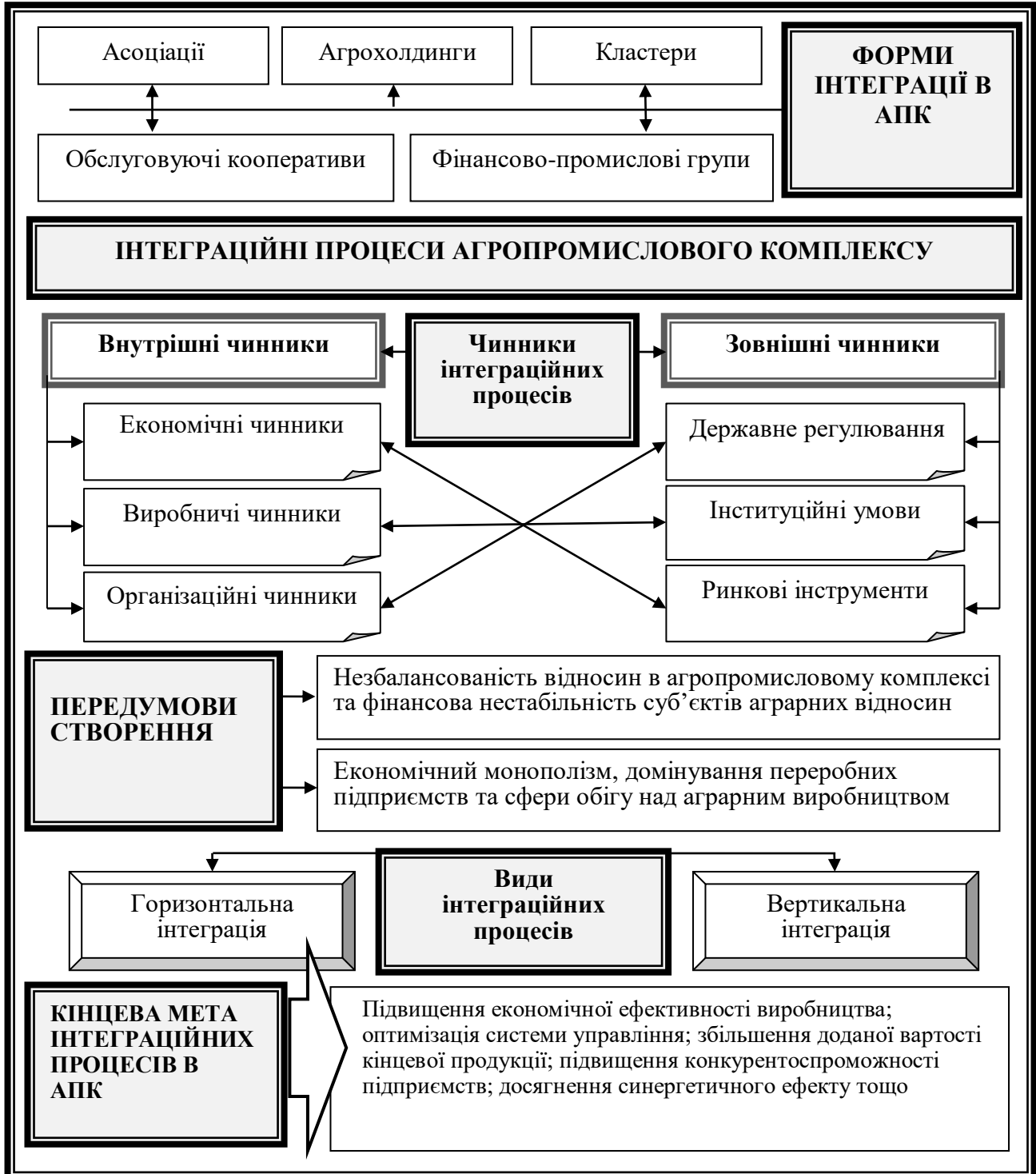

Рис. 3. Структурна модель розвитку інтеграційних процесів в АПК

Джерело: власна розробка

Досліджуючи питання інтеграційних процесів в АПК, особливої уваги заслуговує така форма взаємодії, як кластер, що представляє собою систему взаємопов'язаних елементів, об'єднаних однією спільною метою (рис. 4)

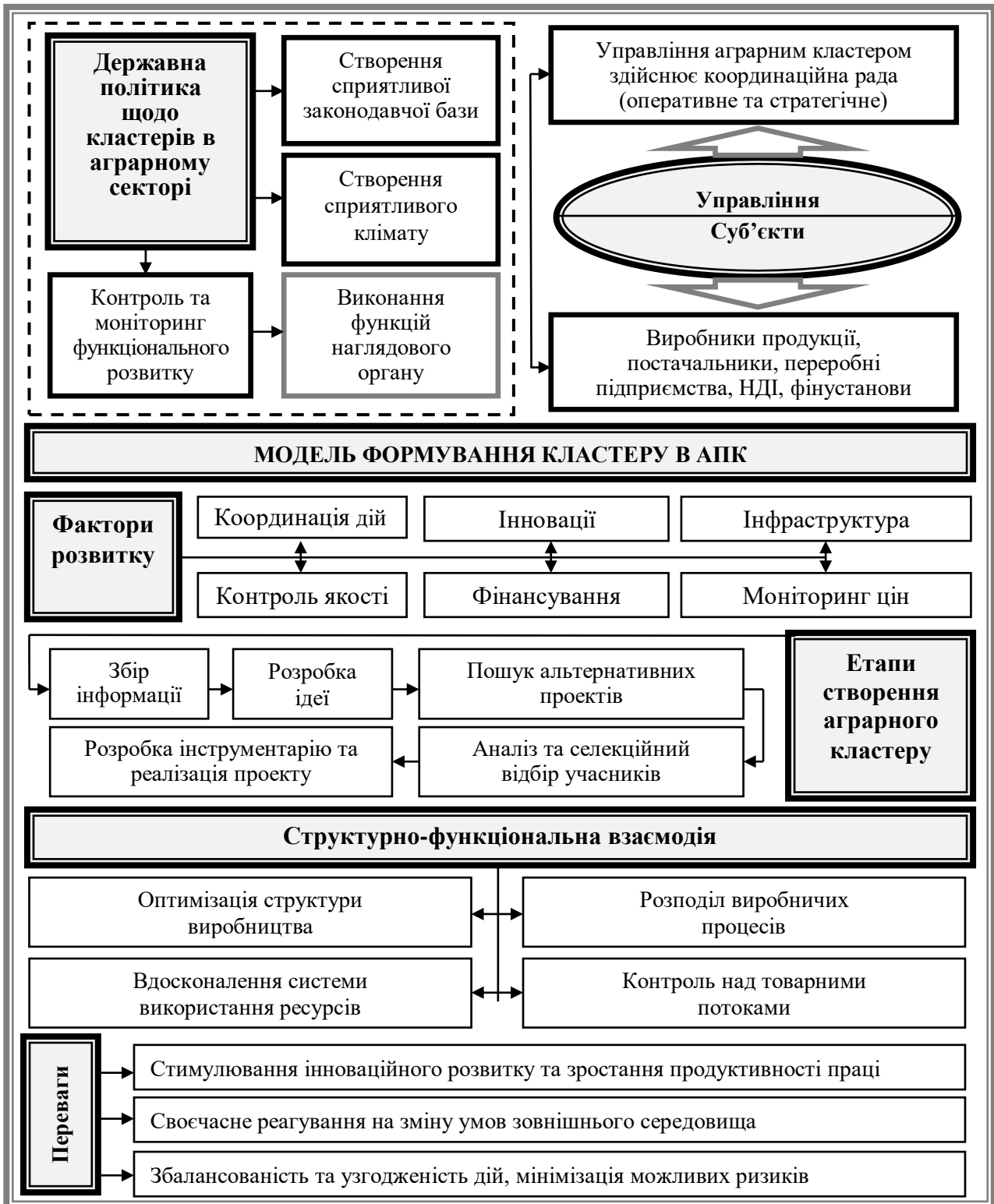

Рис. 4. Модель формування та функціонування кластеру АПК

Джерело: власна розробка

Узагальнено, що кластерна модель в АПК може розглядатися як щільна взаємодія таких компонентів як виробнича сфера, сфера освіти, інноваційна сфера, сфера надання послуг, передача та розповсюдження інформації, дистрибуція тощо. Одним із центральних елементів кластерів має стати освіта та наукова діяльність, як це практикується у більшості розвинутих країн світу.

Доведено, що кластери вимагають високої самоорганізації суб'єктів господарювання, створюються на добровільних засадах, без втручання держави, але саме від державних механізмів забезпечення інтеграційних процесів буде залежить ефективність їх діяльності.

Поруч з територіальною та галузевою інтеграцією господарських суб'єктів національної економіки всередині країни не менш широкого поширення набувають процеси міжнародної економічної інтеграції.

Розглядаючи питання інтеграції аграрного сектору економіки України, виділяємо найбільш пріоритетний напрям, здатний забезпечити найбільший ефект та стати імпульсом структурних зрушень у розвитку АПК, і цим вектором є інтеграція у ЄС. За даними Державного управління статистики, з середини літа 2018 року по травень 2019 року, аграрний сектор зміцнив свої позиції на ринку ЄС, експортувавши продукції на 6,5 млрд. євро, що є третім результатом у світі, поступившись за цим показником тільки США та Бразилії.

Доведено, що задля реалізації більш тісних економічних взаємовідносин в системі товарообміну між Україною та ЄС постає питання вирішення контролю якості харчових продуктів. Забезпечення процесу гармонізації та наближення законодавчо-нормативної бази України до бази ЄС та переформатування механізму державного нагляду та контролю за дотриманням обов'язкових вимог надасть світового визнання національній системі технічного регулювання, що дасть можливість просування української аграрної продукції на ринок ЄС, а це в свою чергу забезпечить можливість безперешкодного експорту продукції у решту країн світу.

З'ясовано, що різновидом інтеграційних процесів в АПК є поєднання державної та приватної власності, яке отримало назву державно-приватне партнерство (ДПП), перевагами якого є ефективна взаємодія публічного капіталу та приватних інвестицій з метою вирішення економічних та соціальних інфраструктурних питань, які не в змозі вирішити держава самотійно.

Виявлено, що завдяки механізму ДПП, АПК має можливість залучити фінансові, інтелектуальні, матеріальні та інші вкрай необхідні ресурси у розвиток інфраструктурних проєктів забезпечення аграрної сфери, де основними напрямками співробітництва має стати реалізація проєктів з функціонування меліоративних та екологічних систем землеробства, об'єктів виробничої інфраструктури, експлуатація або будівля логістичних інфраструктурних об'єктів, розробка інноваційних продуктів, їх впровадження та комерціалізація, участь у створенні соціальних інфраструктурних об'єктів.

Ініціатива створення проєкту державно приватного партнерства має відбуватися з обов'язковим дотриманням вимог конкурентного середовища (рис. 5).

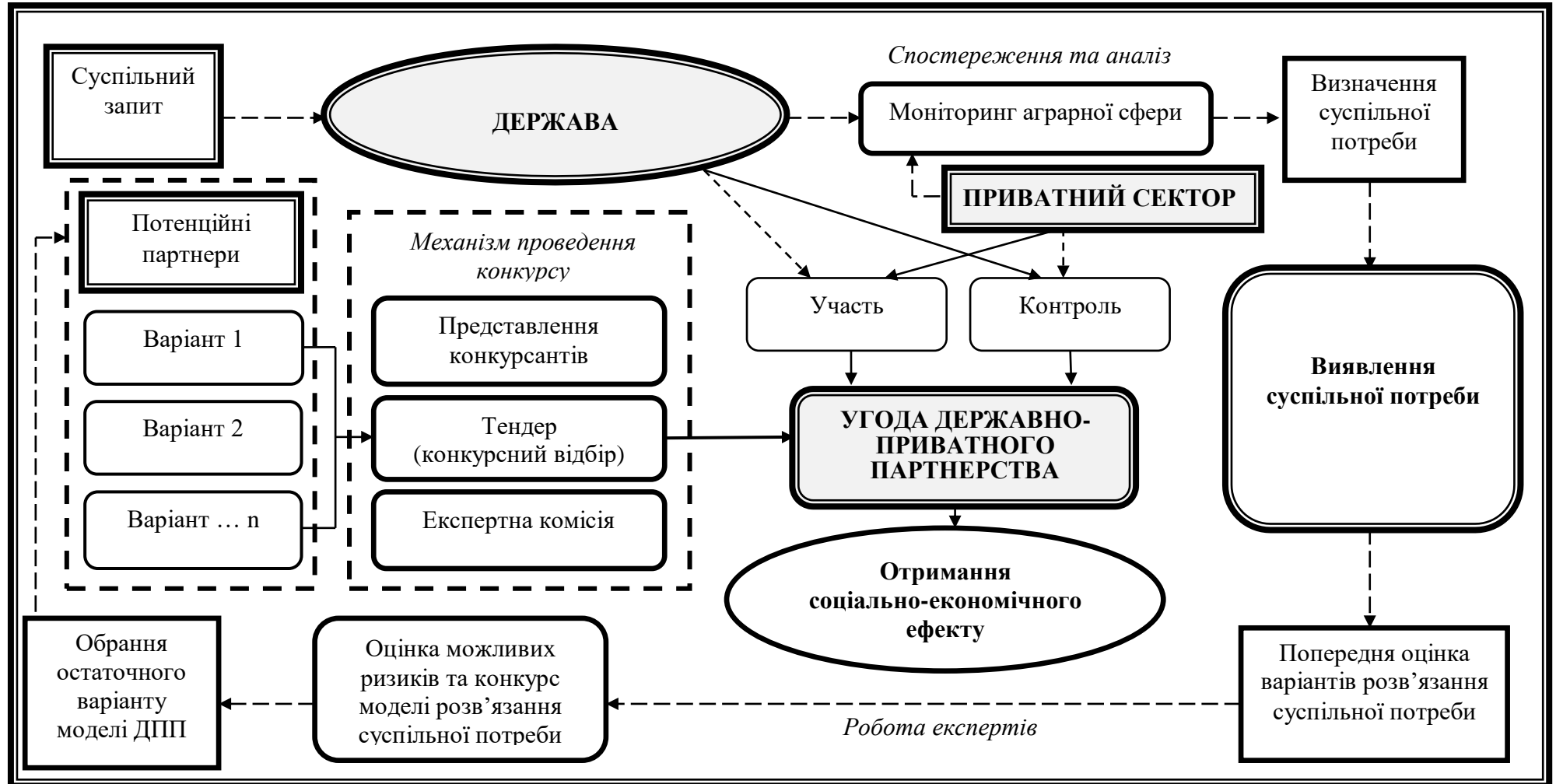

Рис. 5. Механізм функціонування державно-приватного партнерства в АПК

Джерело: власна розробка

Розроблено механізм розвитку ДПП в АПК України, задля чого пропонується: корегування законодавчих основ регулювання проектів ДПП у аграрному секторі національної економіки, де має передбачатися розробка типових програм партнерства з механізмом їх вдосконалення та запровадження інструментів захисту прав інвесторів та держави, з чітким визначенням порядку вирішення конфліктів, які можуть виникнути в процесі їх співпраці; створення єдиного центру контролю та координації проектів ДПП; діджиталізація процесів ДПП, тобто безперешкодне поширення інформації серед можливих учасників проектів у рамках партнерства; розробка та провадження мотиваційних механізмів розвитку партнерства ДПП; максимальне спрощення процедури видачі дозвільних документів та інших складових підготовки та здійснення проектів співробітництва в рамках державного приватного партнерства з метою підвищення рівня довіри приватного сектору до органів державної влади.

У четвертому розділі – **«Концептуальне забезпечення структурно-функціонального розвитку АПК в умовах глобалізації»** – вдосконалено та аргументовано дієві стратегічні орієнтири структурно-функціонального комплексного розвитку та оптимізації структури агропромислового комплексу, вдосконалено інструментарій державного регулювання, досліджено основні напрями забезпечення захисту національних інтересів в умовах глобалізації, сформовано механізм забезпечення пріоритетного розширеного відтворення людського капіталу в аграрному секторі національної економіки,

Очевидно, що держава як координуючий та контролюючий орган, зобов'язана бути активним суб'єктом ринкових відносин, які виникають в процесі економічної діяльності суб'єктів господарювання і це має сприйматися як аксіома, оскільки забезпечення соціальної справедливості не можливе без втручання держави, використовуючи тільки ринкові механізми, і особливо це питання гостро стоїть в аграрному секторі.

Доведено, що саме збалансований підхід до вибору оптимального рівня державного регулювання в АПК є передумовою для подальшого забезпечення динамічного зростання економічного та соціального середовища. Рівень економічних чи адміністративних важелів, їх баланс в управлінні аграрної галузі визначає ефективність її розвитку.

Історичний досвід процесу державного управління достатньо очевидно підтверджує той факт, що координуючі та контролюючі органи зобов'язані бути активними суб'єктами ринкових відносин, які виникають в процесі економічної діяльності суб'єктів господарювання. Практика розвинутих країн світу засвідчує, що державна підтримка є запорукою успішного функціонування аграрного виробництва та забезпечення його сталого розвитку.

У питанні регуляції та дерегуляції державного управління необхідно знайти таке оптимальне співвідношення, яке максимально буде сприяти розвитку національної бізнес-спільноти та соціального середовища, як основи добробуту населення.

Визначено, що реформи національної економіки в контексті реорганізації системи управління в аграрному секторі є доволі суперечливими та неоднозначними. Галузь, яка забезпечує близько 18% ВВП України та формує понад 40% експортного потенціалу держави, на думку автора, заслуговує на власне представництво в органах державної влади, з метою лобіювання своїх інтересів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Натомість, ліквідація Міністерства аграрної політики та продовольства України та передача його функцій у Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства в перспективі може забезпечити підвищення ефективності аграрного бізнесу як елемента торгівлі, але одночасно може мати катастрофічні наслідки для аграрної сфери в цілому. Обґрунтовано, що відновлення автономії Міністерства аграрної політики є необхідною умовою забезпечення розвитку національної економіки. Аграрне виробництво динамічно розвивається і є запорукою життєдіяльності транспортної, машинобудівної та хімічної промисловості, чинить значний вплив на банківську та фінансову систему тощо і воно не може ефективно існувати без галузевого самостійного керуючого органу.

Основним компонентом нової аграрної політики має стати зріла та адекватна ринковим детермінанта, а саме системна та прагматична державна всебічна підтримки агропромислового сектору, що є ключовим засобом регулювання.

Доведено, що аграрна політика в умовах глобалізації може бути визначена як сукупність стратегічних цілей, механізмів і інструментарію, які здійснює держава у вирішенні комплексу питань, пов'язаних з функціонуванням агропромислового комплексу.

Рациональне співвідношення координації та балансування систем між ринком та державним регулюванням є запорукою успішного розвитку. Це співвідношення априорі не може бути сталим, воно постійно має змінюватися та адаптуватися до нових реалій та викликів зовнішнього середовища.

Умовами збалансованої взаємодії державних та ринкових механізмів має стати впровадження ефективної моделі, адаптованої під конкретну галузь, країну, рівень економічного розвитку, менталітет населення, економічні та соціальні традиції тощо. Держава має координувати та контролювати ті функції, де вона буде більш ефективна та компетентна, все решта має регулювати тільки вільний ринок.

Рекомендовано, з метою координації господарської діяльності суб'єктів агропромислового комплексу створення Агентства регуляції ринку, яке успішно зарекомендувало себе у практиці окремих розвинутих країн, яке б корегувало виробництво продукції шляхом урівноваження попиту та пропозиції, займалося б регулятивними функціями інноваційних процесів, корегуванням кредитної політики тощо. У функції агентства в обов'язковому порядку мають входити моніторинг обсягів виробництва та цін на регіональному рівні, з подальшим аналізом та інформуванням суб'єктів аграрного ринку, а також виявлення тенденцій та трендів, прогнозування основних економічних показників розвитку тощо (рис. 6).

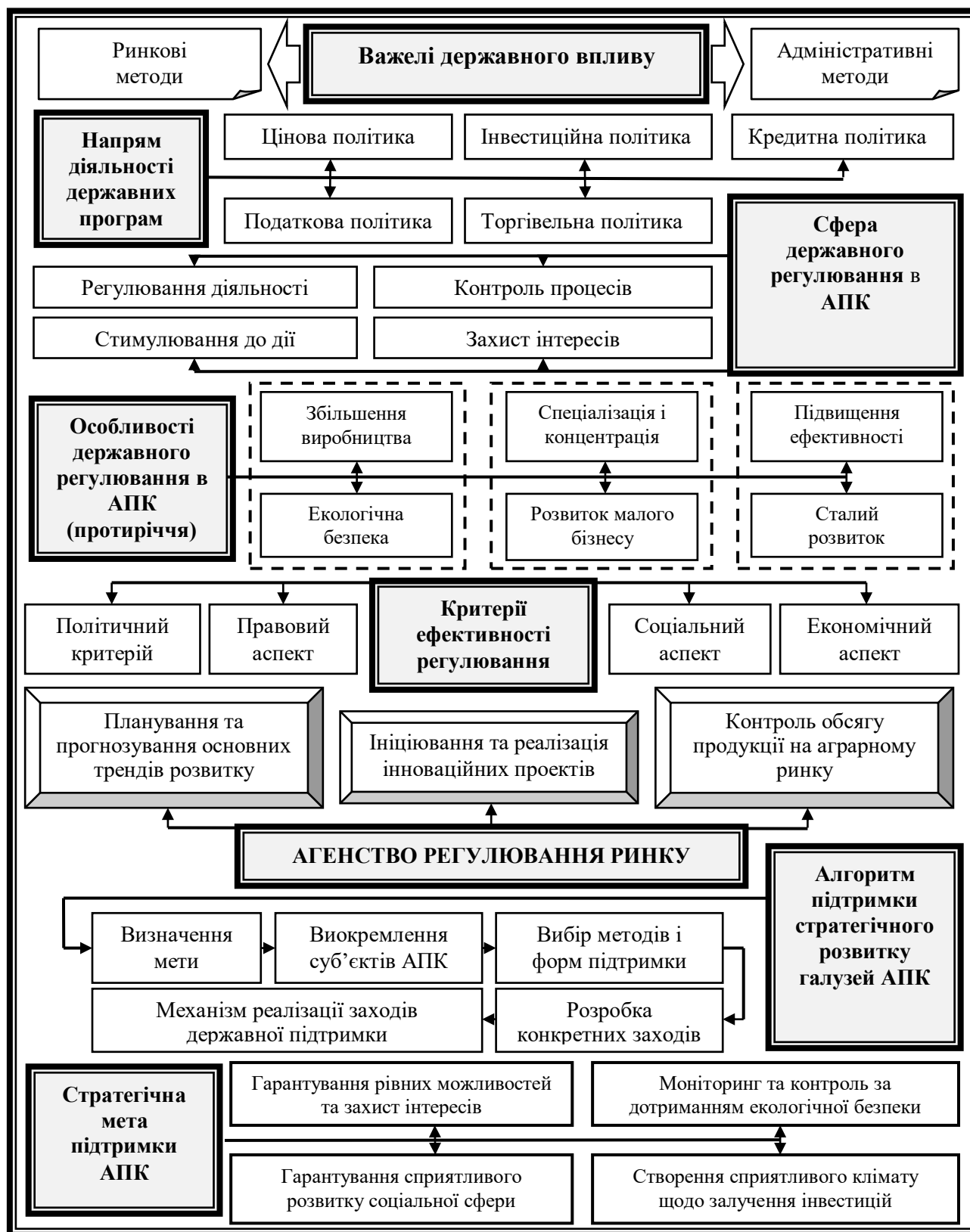

Рис. 6. Модель державного регулювання в АПК

Джерело: власна розробка

Обґрунтовано, що проблемою сучасного забезпечення розвитку АПК є його структурні диспропорції, а саме надання переваги розвитку сировинних галузей з практичним ігноруванням переробної промисловості та сфери

забезпечення засобами виробництва галузей сільського господарства, а це недоотримана додана вартість, зниження конкурентоспроможності продукції тощо. Аналіз складу АПК дає підстави стверджувати недосконалість внутрішніх структурних організаційно-виробничих пропорцій та функціональності їх елементів. Структура АПК та її функціональне забезпечення не відповідає сучасним ринковим вимогам, продиктованим світовими тенденціями, тиск на які в значній мірі чинять глобалізаційні процеси.

Аналізуючи структуру та успішний досвід функціонування агропромислових формувань розвинутих країн світу, проектуючи їх на національні реалії, можемо припустити, що найбільш оптимальною питомою вагою переробної промисловості у загальній структурі галузей АПК має бути не менше 50% від загального випуску продукції (рис. 7).

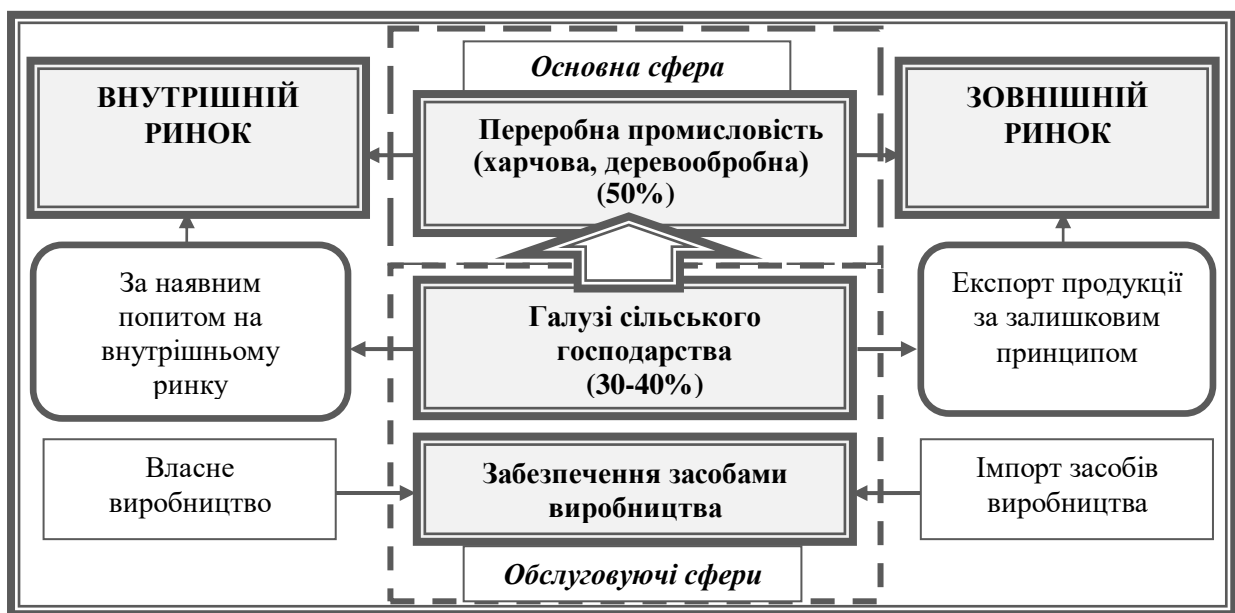

Рис. 7. Концептуальна модель структурної перебудови АПК

Джерело: власна розробка

Запропоновано основні положення концептуальної моделі структурної перебудови АПК, які передбачають: переформатування з сировинного характеру на модель, засновану на виробництві продукції з високої часткою доданої вартості та визнання переробної промисловості пріоритетною в ієрархії АПК, де передбачено збільшення її частки на першому етапі з 35% до 50%; переробна сфера має стати домінуючою у системі АПК, і саме вона має формувати структуру аграрного виробництва тих чи інших культур, в залежності від своїх потреб і попиту споживчого аграрного ринку; поступове зниження питомої ваги продукції сільськогосподарського виробництва до 30-40% від загального випуску продукції АПК; з метою соціального розвитку сільських територій, рекомендується розташування основних переробних суб'єктів у безпосередній близькості до сільськогосподарських підприємств або на їх базі, що гарантуватиме робочі місця та розвиток інфраструктури сільських територій; зменшення частки сільськогосподарських угідь у загальній структурі земельних

ресурсів за рахунок підвищення продуктивності праці та підвищення ефективності аграрного виробництва.

Доведено, що ефективні процеси динамічного розвитку в АПК неможливі без ґрунтового переформатування механізму розширеного відтворення людського капіталу. Тому що саме від якості персоналу, і в першу чергу керівного складу буде залежати який напрям розвитку обере реформування АПК та які будуть отриманні результати.

За результатами дослідження запропонована концептуальна схема відтворення людського капіталу в АПК, де передбачено механізм забезпечення якісної базової освіти, організації професійної компетентної підготовки та перепідготовки, забезпечення безперервного процесу навчання тощо.

Доведено, що розвиток АПК, його адаптація до нових умов, не можлива без комплексного підходу у напрацюванні та запровадженні ефективних механізмів та інструментів його регулювання (рис. 8).

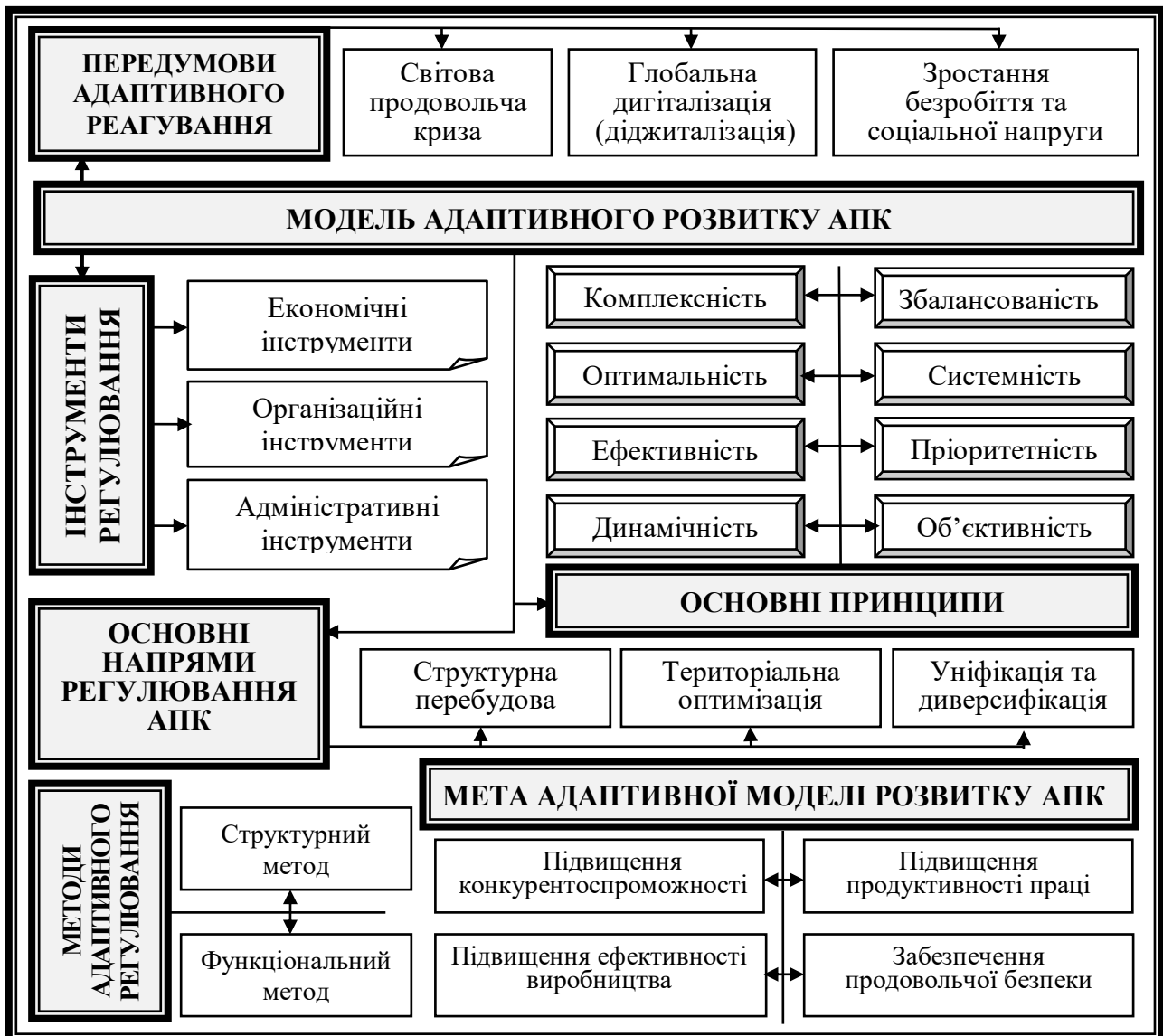

Рис. 8. Концептуальна модель адаптивного розвитку агропромислового комплексу
Джерело: власна розробка

Визначено, що процес економічного зростання в АПК має розглядатися не як остаточна мета, а як механізм подальшого розвитку.

В процесі дослідження теоретико-методологічного та науково-прикладного характеру розвитку агропромислового комплексу запропоновані принципові положення аграрної політики, представлені в концептуальній моделі адаптивного регулювання.

У п'ятому розділі – **«Макроекономічна модернізація аграрної політики в умовах глобалізації»** – розроблено та запропоноване методологічне забезпечення стратегічних імперативів сталого розвитку АПК, обґрунтовано напрями земельної реформи як елементу структурно-функціонального розвитку АПК та розроблено відповідну концептуальну модель, вдосконалено механізм пріоритетної підтримки інноваційно-інвестиційних проектів в контексті модернізації національної економіки.

Доведено, що ключовим моментом реформування АПК має стати перезавантаження земельних відносин. Проведення земельної реформи має відбуватися в контексті формування та налагодження процесів ефективного використання сільськогосподарських угідь, що, з однієї сторони, передбачає можливість для максимізації параметрів розвитку виробничо-господарських процесів суб'єктів АПК, а з іншої – забезпечує формування передумов для становлення засад раціонального природокористування в аграрній сфері та сталого розвитку АПК України в просторово-галузевому вимірі. Збалансування структурно-функціональних параметрів розвитку аграрного сектору економіки неможливе без дотримання стратегічної орієнтації на підвищення ефективності використання земельних ресурсів господарюючих суб'єктів, інноваційної техніко-технологічної модернізації виробничо-господарських комплексів АПК і формування резервів для забезпечення підтримки процесу відновлення ресурсних потужностей сільськогосподарських угідь.

Формалізація комплексу організаційно-економічних заходів щодо підвищення ефективності використання сільськогосподарських угідь у процесі господарювання передбачає доцільність визначення найбільш істотних факторів впливу на цю ефективність. Дієвим методичним інструментарієм для ідентифікації таких факторів на засадах ідентифікованої тісноти взаємозв'язків і взаємозалежностей є засоби економетричного моделювання. На основі проведення діагностичних процедур, було відібрано такі показники для побудови економетричної моделі ідентифікації факторів впливу на параметри ефективності використання земельних ресурсів:

y – валовий дохід с.-г. підприємств у розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн;

x_1 – капітальні інвестиції в сільському господарстві в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн;

x_2 – обсяг енергетичних потужностей в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, кВт;

x_3 – середньорічна заробітна плата одного працівника, зайнятого в сільському господарстві, грн;

x_4 – продуктивність праці одного працівника в сільському господарстві в постійних цінах 2010 року, тис. грн;

x_5 – обсяг внесення органічних добрив у розрахунку на 100 га с.-г. угідь, т.

Для знаходження параметрів економетричної моделі використано метод найменших квадратів у матричній формі:

$$A = (X^T X)^{-1} X^T Y, \quad (1)$$

де A – вектор параметрів економетричної моделі;

X – матриця незалежних змінних розміром $n \times m$ (n – число одиниць спостережень, m – кількість незалежних змінних);

Y – вектор-стовпець значень залежної змінної.

На основі використання методу найменших квадратів й програмного забезпечення знайдено параметри побудованої економетричної моделі. Таким чином, рівняння регресії залежності досліджуваних детермінант набуло такого вигляду:

$$Y = -475,9755 + 3,6293X_1 + 2,1829X_2 + 0,0515X_3 + 1,5243X_4 + 1,3304X_5, \quad (2)$$

Розраховане значення коефіцієнту детермінації $R^2 = 0,9116$ дозволяє стверджувати, що варіація незалежних змінних на 91,1% визначає параметри формування варіації залежної змінної, що свідчить про адекватність і достовірність побудованої економетричної моделі. Своєю чергою, значення коефіцієнту кореляції становить $R = 0,9548$, що свідчить про наявність високого ступеня тісноти зв'язку між залежною та незалежними змінними.

Доведено, що в процесі структурно-функціонального збалансування розвитку АПК України та забезпечення ефективності використання земельних ресурсів доцільним є орієнтація на формування дієвих механізмів цілеспрямованого управління факторами в контексті підвищення дохідності використання сільськогосподарських угідь. Дотримання такого підходу забезпечить формування передумов щодо мінімізації ризиків продажу сільськогосподарських угідь за критично низькими цінами, підвищить соціальну спрямованість земельної реформи та унеможливить ірраціональне становлення ринку до земель сільськогосподарського призначення.

Визначено, що пріоритетом має бути обрано диверсифікацію організаційно-правових форм, усунення деструктивних чинників екологічного та соціального впливу, оптимізацію структури виробництва, ефективне використання всього ресурсного потенціалу аграрного сектору.

За результатами дослідження, автором запропоновано концептуальну модель запровадження ринку сільськогосподарських земель (рис. 9).

Аргументовано, що реалізації земельної реформи буде успішною за умови втілення наступних механізмів, а саме: обмеження на володіння землею сільськогосподарського призначення має бути у межах від 1 до 2 тис. га в залежності від області (щільності населення); заборона перепродажу земельних ділянок щонайменше на 5 років, що унеможливить її використання не за призначенням; повна або часткова заборона зміни цільового призначення земельної ділянки на 10 років, або, як варіант, впровадження механізму грошової компенсації за недоотриману сільськогосподарську продукцію; дозвіл на продаж

землі іноземцям, з кількісним обмеженням, до прикладу 35% від загальної кількості в цілому по країні; кінцевим бенефіціаром земельної ділянки може бути тільки людина, яка безпосередньо проживає на даній території.

Рис. 9. Концептуальна модель розвитку земельних відносин та запровадження ринку сільськогосподарських земель
Джерело: власна розробка

Зазначено, що ігнорування екологічної безпеки є основним ризиком подальшого розвитку аграрного сектору та національної продовольчої безпеки загалом. Запропоновано автором вирішення проблеми через запровадження механізму жорсткого державного контролю за дотриманням екологічної складової, систематизації загальних правил ведення господарської діяльності, санкційними заходами та відшкодуванням збитків у разі нанесення шкоди довкіллю, і навпаки, за умови дотримання вимог збереження навколишнього середовища, передбачати можливість участі у різних програмах підтримки аграрного виробництва тощо.

Обґрунтовано, що механізм регулювання соціально-економічного розвитку необхідно розглядати як комплекс дій, направлених на реалізацію соціально-економічних інтересів суб'єктів АПК. З точки зору структурно-функціонального забезпечення він має включати: об'єкт регулювання, суб'єкт регулювання, інструментарій реалізації, оперативне та стратегічне регулювання, мету, індикатори застосування соціально-економічних заходів та очікуваний кінцевий результат.

Наголошено, що імперативи сталого розвитку базуються на раціональному природокористуванні, яке передбачає соціальну та економічну оцінку діяльності, відтворення та охорону природних ресурсів, мінімізацію відходів виробничої діяльності та має здійснюватися на засадах відповідального стратегічного планування в інтересах суспільства, на умовах дотримання екологічного соціального та економічного балансу.

Зазначено, що стратегічні імперативи забезпечення сталого розвитку АПК передбачають дотримання певних умов, на основі яких було запропоновано механізм його реалізації (рис. 10)

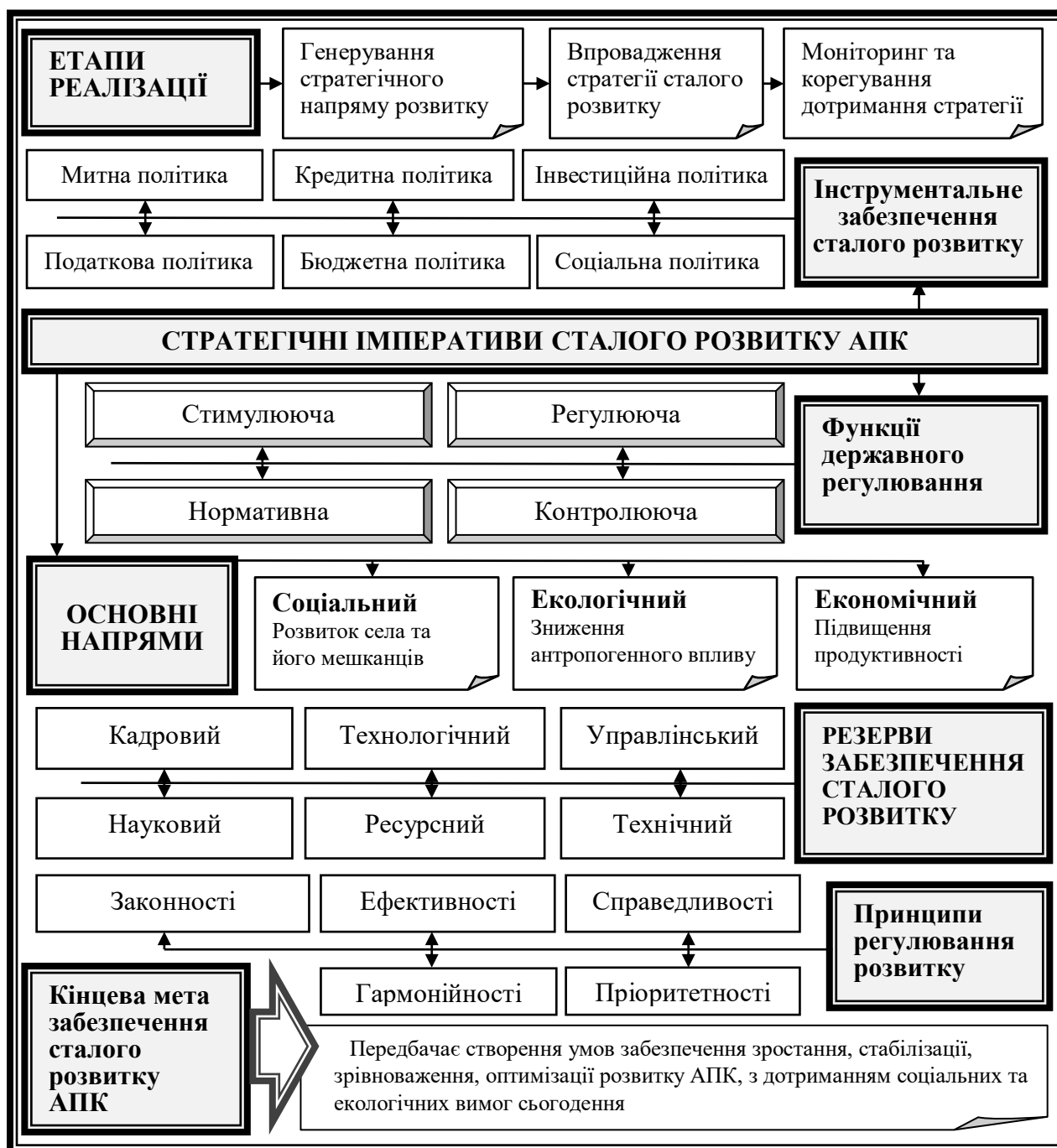

Рис. 10. Механізм забезпечення сталого розвитку АПК

Джерело: власна розробка

Доведено, що забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації неможливо без запровадження дієвого механізму розширеного відтворення людського капіталу. Механізм відтворення має передбачати обґрунтовану систему підготовки та перепідготовки кадрів враховуючи особливість аграрного виробництва, створення нових робочих місць.

Зазначено, що людський капітал, з точки зору якісних параметрів є центральною та незамінною ланкою забезпечення реального та комплексного розвитку інноваційних перетворень у трансформації розвитку аграрного сектору економіки України.

Саме від професійної якості персоналу, і в першу чергу керівного складу буде залежить який напрям розвитку обере реформування агропромислового виробництва в Україні та які будуть отриманні результати.

Акцентовано увагу, що в результаті проведеного дослідження виявлено, що в сучасних умовах сталий розвиток агропромислового комплексу може відбуватись лише за умов збалансованого і гармонійного розвитку взаємопов'язаних компонентів: економічного, соціального та екологічного.

Система соціального та екологічного забезпечення має стати пріоритетним елементом розвитку аграрної політики держави. Фундаментальною умовою забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу в сучасних умовах відкритості економіки має стати формування якісних та ефективних інститутів, які будуть захищати права власності і забезпечувати верховенство права для всіх суб'єктів аграрного ринку.

Наголошено, що процес модернізації ресурсного та організаційного потенціалу АПК, його ефективний інноваційний розвиток в умовах глобалізації та активної інтеграції у світовий простір залежить, перш за все, від напрямів та обсягів інвестиційних ресурсів. Інвестиційно-інноваційна діяльність в АПК має розглядатися як процес комерціалізації інноваційного проекту та забезпечення його фінансовими ресурсами, представленими у вигляді інвестиції.

Акцентовано увагу, що першочерговим завданням держави в процесі розвитку АПК має стати запровадження інституцій, здатних створити умови для успішного та ефективного запозичення найкращих інноваційних продуктів та просування їх у аграрному секторі України.

За результатами дослідження, з метою масштабного освоєння інноваційних технологій агросектором, запропоновано концептуальну модель інформаційно-інвестиційного банку інновацій в АПК. Стратегічна мета його застосування переслідує такі цілі, як створення механізму акумулювання ідей, впровадження інноваційних проектів у виробничі процеси і залучення інвестиційних ресурсів для їх підтримки. Фінансування має відбуватися за рахунок державних коштів у формі кредитів, на сприятливих умовах, з метою підтримки аграрних підприємств, особливо малих та середніх, і фінансових ресурсів приватних партнерів, які будуть представлені переважно венчурними фондами.

Наголошено, що безальтернативним вектором розвитку АПК має стати взаємодія з сектором цифрових технологій, де передбачено: контроль за допомогою автоматичних пристроїв за походженням продукції, що дозволить

спростити сертифікацію продукції та відкриє можливості для безперешкодного експорту продукції на іноземні ринки з високими вимога до їх якості; аналіз цифрової інформації дозволить знаходити резерви зі збільшення врожайності сільськогосподарської продукції та росту продуктивності тварин, їх прогнозування та планування; використання інформаційних технологій має дати можливість оптимізації та уникнення зайвих витрат на виробництво, переробку, транспортування та реалізацію аграрної продукції.

Доведено, що перспективи розвитку АПК залежать від здатності оперативно адаптуватися до нових, сучасних вимог сьогодення, викликаних глобалізаційними процесами, і основним стратегічним напрямом досягнення цього має стати набуття конкурентних переваг з широким впровадженням інноваційних технологій.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення важливої науково-прикладної проблеми, що полягає у розробці концептуальних, теоретико-методологічних та методико-прикладних положень забезпечення розвитку АПК в умовах глобалізації. Отримані наукові результати сприятимуть розробці практичних рекомендацій щодо формування ефективного економічного розвитку аграрної сфери України та стратегії його реалізації. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки та рекомендації:

1. Виявлено, що фундаментом методологічного підходу щодо визначення розвитку економіки є реалізація теоретичного та аналітичного осмислення цього складного та багатогранного процесу, причинно-наслідкових дій та закономірностей їх взаємодії. Доповнено понятійно-категоріальний апарат визначенням «структурно-функціональне забезпечення розвитку АПК», яке передбачає забезпечення сприятливих та гармонійних умов якісного соціально-економічного розвитку, усунення будь-яких системних диспропорцій, широку диверсифікацію виробничої діяльності на основі вдосконалення механізмів їх реалізації, оптимізацію функціонально-компонентної, галузевої та територіальної структури агропромислового комплексу, з метою забезпечення високоякісними продуктами харчування суспільство та підвищення експортного потенціалу країни загалом. З цією метою передбачається виокремлення в системних об'єктах структурних компонентів та вдосконалення їх функціонального наповнення, яке, власне, і створює ефективну структуру та гарантує подальший розвиток АПК.

2. З метою забезпечення розвитку агропромислового комплексу перед суспільством постало питання негайного завершення земельної реформи через диверсифікацію організаційно-правових форм, усунення деструктивних чинників екологічного та соціального впливу, оптимізацію структури виробництва, підвищення ресурсного потенціалу аграрного сектору тощо. Для вирішення цих завдань розроблено концептуальну модель розвитку земельних відносин та обґрунтовано необхідність запровадження ринку сільськогосподарських земель з використанням варіантів

логічного та емпіричного дослідження, використанням економіко-математичної моделі, визначенням оптимальної кількості землі на одного власника, враховуючи вплив геополітичних і національних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що дозволить розкрити та консолідувати весь можливий потенціал АПК країни, створивши умови для подальшого сталого розвитку.

3. Сформовано дієвий інструментарій державного регулювання АПК, який заснований на системному та збалансованому підході, де, на відміну від існуючих, запропоновані моделюючі компоненти системи державного регулювання з виокремленням відповідної інституції у вигляді агентства регулювання ринку з чітким визначенням функціональних обов'язків, яке забезпечить моніторинг галузевого ціноутворення, обсягу виробництва та інформаційну підтримку учасників ринку, з метою виявлення тенденцій, трендів і прогнозування основних економічних показників розвитку агропромислового ринку.

4. Обґрунтовано концептуальну основу розширеного відтворення людського капіталу в АПК, яка заснована на використанні механізму підготовки фахівців аграрного сектору на основі симбіозу фундаментальних теоретичних досліджень, прикладної науки та реального економічного середовища, з обов'язковим використанням дуальної системи підготовки фахівців високого рівня, здатними до креативного мислення, готовими до вирішення тих викликів, які стоять перед суб'єктами аграрних відносин із вирішення питань розвитку агропромислового комплексу та забезпечення продовольчої безпеки держави.

5. Сформовано та обґрунтовано методологічне забезпечення адаптивного всебічного розвитку агропромислового комплексу як пріоритетного елементу національної економіки, яке передбачає комплексне переформатування та оновлення національного макроекономічного середовища через вдосконалення просторово-галузевої структури та функціонально-галузевої організації агропромислового комплексу з врахуванням чинників глобалізаційного та інтеграційного впливу, з метою забезпечення цілісності, якісного удосконалення, структурної завершеності та збалансованості всіх складових системних компонентів, що в підсумку має покращити соціально-економічну складову та підвищити конкурентоспроможність комплексу загалом. Вирішення питань ефективності діяльності та забезпечення розвитку агропромислового комплексу має розглядатися не фрагментарно, а з використанням комплексного підходу, із запровадженням ефективних механізмів та інструментів його реалізації.

6. Сформовано механізм функціонального забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу, який ґрунтується на декомпозиції стратегічної мети і спрямований на формування умов динамічного розвитку та підвищення ефективності результатів діяльності суб'єктів аграрного господарювання. Основною метою механізму забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу має стати задоволення в повному обсязі сучасних потреб суспільства, не ставлячи під загрозу здатність прийдешніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Стратегія сталого розвитку передбачає узгоджену позицію щодо забезпечення раціонального природокористування та збалансування економічних потреб з екологічними можливостями. Механізм

передбачає застосування сучасного підходу до управління аграрним сектором національної економіки з обов'язковим визнанням впливу економічних, глобальних, екологічних, соціальних та інституційних детермінант.

7. Обґрунтовано методичний підхід щодо оцінки рівня та сучасного стану конкурентоспроможності суб'єктів агропромислового комплексу в умовах поглибленої інтеграції у ЄС, з використанням вдосконаленого інструментарію, який передбачає виокремлення основних напрямів, серед яких оптимізація механізмів регулювання стандартів якості продукції, вдосконалення цінової політики, створення умов для розвитку виробництва багаторічних насаджень, з подальшою власною переробкою отриманої сировини, мотивування та стимулювання національного виробника до виготовлення власних засобів виробництва та відновлення селекційних господарств. Крім того, рекомендовано впровадження інструментів зменшення витрат на просування аграрної продукції від виробника до споживача, оптимізація цін на продукцію аграрного сектору економіки через динамічне балансування попиту та пропозиції, запровадження дієвих механізмів цільового кредитування малих та середніх форм агробізнесу з метою створення внутрішнього конкурентного середовища на національному продовольчому ринку.

8. Сформовано концептуальну парадигму інноваційного розвитку агропромислового комплексу, де ключовим елементом є застосування інформаційно-інвестиційного банку інновацій та нововведень, який за своїм функціональним призначенням має акумулювати результати інноваційних досліджень та залучати інвестиційні ресурси з метою створення передумов впровадження інноваційних проектів у виробничі процеси суб'єктів малого та середнього агробізнесу, що надасть значного поштовху у подальшому зростанні агропромислового виробництва, дозволить вже найближчим часом, реалізувати весь наявний потенціал суб'єктів агропромислового комплексу та забезпечить ефективність їх розвитку. Крім того, обґрунтовано необхідність реформування науково-технічної сфери агропромислового комплексу з метою її оновлення, підвищення продуктивності праці та енергозощадження, зменшення витрат на виробництво, покращення якості та збільшення асортименту продукції.

9. Розроблено інтеграційну дієву модель агропромислового інноваційного кластеру як системного об'єкту взаємопов'язаних елементів, об'єднаних однією метою, з урахуванням ефекту дифузії як форми просторово-часової концепції, з визначенням основних точок зростання, залученням інноваційно-технологічного, організаційно-конструктивного, науково-освітнього, економіко-екологічного потенціалу суб'єктів аграрного сектору національної економіки, де насамперед акцентується увага на прийомах стабілізуючого, адаптаційного та регулюючого функціонального впливу на інтеграційні процеси в АПК в умовах впливу чинників глобалізації з метою, насамперед, підвищення результативності та ефективності економічної діяльності в аграрній сфері.

10. Запропоновано концептуальний базис соціально-економічного розвитку агропромислового комплексу на основі використання структурно-функціонального методу, який, на противагу існуючим, базується на концептуально-методологічному,

економіко-організаційному та методичному принципі, діючи на підставі пропорційності просторово-регіонального розвитку галузей АПК та вдосконаленні горизонтальних і вертикальних інтеграційних зв'язків, що дозволить забезпечити сталий розвиток сільських територій, оптимізації ресурсного потенціалу суб'єктів аграрної сфери та формуванню продовольчої безпеки країни. Ефективність структурно-функціонального забезпечення розвитку агропромислового комплексу безпосередньо залежить від обґрунтованого, збалансованого розвитку соціальних та економічних чинників.

11. Сформовано та обґрунтовано теоретико-методичні засади щодо типологізації факторів впливу глобалізаційних процесів на розвиток агропромислового комплексу та його структурних складових, фундаментом яких є виокремлення низки факторів впливу, їх систематизація за відповідними типологічними ознаками на основі аналізу та синтезу теоретичного й методологічного підходів. Зазначено, що розвиток національного агропромислового виробництва знаходиться під безперервним впливом глобалізаційних процесів, що зумовлює необхідність більш ретельно сконцентруватися на дослідженні цього явища. Реалії сучасного світового розвитку підкреслюють необхідність побудови механізмів, які спрямовані на вдосконалення системи управління процесами в агропромисловому комплексі, підвищення інноваційно-інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності національного виробництва та оптимізації структури виробничої діяльності.

12. Розроблено науково-методичні засади використання моделі державного приватного партнерства, які передбачають впровадження комплексного механізму реалізації концептуальних принципів розвитку аграрного сектору, з використанням алгоритму обґрунтованих та цілеспрямованих дій в юридичній, економічній та соціальній площині, інституційному середовищі, науковому векторі та спрямований на отримання синергетичного ефекту від поєднання приватної ініціативи та державної власності, з метою отримання ефективного використання функціональної складової елементів угоди та, як наслідок, вирішення підвищення ефективності організації управління державним майном, залучення приватних інвестицій у цей процес, і, як результат, покращення соціально-економічних аспектів та забезпечення розвитку агропромислового комплексу загалом.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Радченко О. П. Теоретико-методологічні засади структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 355 с. (20,81 д.а.).
2. Радченко О. П. Реалізація інноваційного потенціалу розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації та інтеграції у світовий економічний простір. *Інноваційна економіка : теоретичні та практичні аспекти* : монографія / за ред. д.е.н., доц. Л. О. Волощук, д.е.н., проф. Є. І. Масленнікова. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС. 2019. Вип. 4. С. 102-115. (0,81 д.а.).

3. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Інноваційні економічні процеси як засіб підвищення конкурентоспроможності економіки України на міжнародному ринку. *Інноваційна економіка : теоретичні та практичні аспекти* : монографія. Вип. 1 / за ред. д.е.н., доц. Є. І. Масленнікова. Херсон : Грінь Д. С. 2016. С. 84-117. (1,51 д.а., особистий внесок: 0,35 д.а. автором досліджено інноваційні економічні процеси як засіб підвищення конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному ринку аграрної продукції).

Публікації у наукових фахових виданнях

4. Радченко О. П. Концептуальні основи земельної реформи в Україні : проблеми та перспективи. *Інфраструктура ринку* : електрон. наук.-практ. журн. 2019. Вип. 38. С. 105-110. URL : <http://www.market-infr.od.ua/uk/> (0,38 д.а.).

5. Радченко О. П. Тенденції та наслідки світових глобалізаційних процесів на структурно-функціональне забезпечення розвитку аграрного сектору. *Економіка : реалії часу*. 2019. № 4(44). С. 133-142. (0,81 д.а.).

6. Радченко О. П. Проблеми та тенденції використання державно-приватного партнерства у АПК в умовах глобалізації. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 6(17). С. 53-56. (0,31 д.а.).

7. Радченко О. П. Міжнародна економічна інтеграція агропромислового комплексу в умовах глобалізації. *Інтелект XXI*. 2019. № 6. Ч. 1. С. 155-158. (0,25 д.а.).

8. Радченко О. П. Особливості відтворення людського капіталу у аграрному секторі України в умовах інтеграції. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2019. Т. 24. Вип. 5(78). С. 54-58. (0,31 д.а.).

9. Радченко О. П., Карадобрі Т. В. Стан та перспективи інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 47. Ч. 1. С. 79-82. (0,29 д.а. особистий внесок автора: 0,21 д.а. автором досліджено тенденції та механізми інноваційного розвитку в умовах глобалізації та їх основні наслідки).

10. Радченко О. П., Фучеджи Н. Ф. Розвиток агропромислового комплексу : минуле, сучасне, майбутнє. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 46. Ч. 1. С. 62-66. (0,31 д.а. особистий внесок автора: 0,25 д.а. автором досліджено історичні аспекти розвитку АПК).

11. Радченко О. П., Конопля О. І. Мораторій на продаж землі : доцільність скасування та перспективи розвитку аграрного сектору в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 11/1. С. 28-33. (0,8 д.а. особистий внесок автора: 0,55 д.а. автором досліджено перспективи та механізми земельної реформи, обґрунтовано доцільність запровадження ринку землі тощо).

12. Радченко О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку інноваційних процесів у агропромисловому комплексі. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2019. Т. 18. Вип. 3(43). С. 183-199. (1,06 д.а.).

13. Радченко О. П., Сурмай О. О. Удосконалення механізмів ціноутворення на продукцію аграрних підприємств. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2019. Т.18. Вип. 1(41). С. 69-83. (0,94 д.а. особистий внесок

автора: 0,71 д.а. автором досліджено та запропоновано вдосконалений механізм ціноутворення на продукцію аграрного сектору економіки).

14. Радченко О. П. Інноваційні аспекти розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 10/1. С. 19-23. (0,31 д.а.).

15. Радченко О. П. Забезпечення сталого розвитку АПК в умовах глобалізації. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 9/2. С. 6-10. (0,32 д.а.).

16. Радченко О. П., Казак Д. С. Використання кореляційно-регресійного аналізу в управлінні ЗЕД підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6785> (0,38 д.а. особистий внесок автора: 0,31 д.а. автором досліджено механізми реалізації стратегії зовнішньоекономічної діяльності АПК в умовах структурної перебудови).

17. Радченко О. П., Білоног Г. Ю. Удосконалення системи управління якістю продукції на підприємстві. *Ефективна економіка* : електрон. журн. 2018. №9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6535> (0,31 д.а. особистий внесок автора: 0,27 д.а. автором досліджено система якісних параметрів).

18. Радченко О. П., Капанжи М. В. Удосконалення організації зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Ефективна економіка* : електрон. журн. 2018. №7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6449> (0,38 д.а. особистий внесок автора: 0,31 д.а. автором досліджено інструментарій та стратегія ЗЕД аграрних підприємств).

19. Радченко О. П., Вигоняйло А. С. Управління конкурентоспроможністю підприємства в ринкових умовах. *Ефективна економіка* : електрон. журн. 2018. №6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6396> (0,39 д.а. особистий внесок автора: 0,31 д.а. автором досліджено та вдосконалено механізм забезпечення конкурентоспроможності аграрного підприємства зокрема та АПК загалом).

20. Радченко О. П., Ленська Н. І. Аналіз конкурентоспроможності підприємств АПК України на зовнішньому ринку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2016. Вип. 4(236). С. 144-157. (0,81 д.а. особистий внесок автора: 0,65 д.а. автором досліджено основні тренди та стратегічні вектори зовнішньоекономічної діяльності в умовах глобалізації).

21. Радченко О. П., Масленников Є. І. Категорія ліквідності у системі оцінки життєздатності суб'єкта господарювання. *Вісник Львівського національного аграрного університету* : Економіка АПК. 2011. №18(1). С. 295-300. (0,38 д.а. особистий внесок автора: 0,25 д.а. автором досліджено інструменти фінансової стійкості аграрних підприємств в умовах трансформації економіки).

22. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Вплив прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток прикордонних регіонів. *Сучасна економіка*. 2010. Вип. 2. С. 93-101. (56 д.а. особистий внесок автора: 0,41 д.а. автором запропоновано концепцію інвестиційної привабливості аграрної галузі національної економіки).

23. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку Львівської області. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. *Економіка АПК*. 2010. №17(2). С. 295-300. (0,37 д.а. особистий

внесок автора: 0,21 д.а. автором досліджено інструменти та механізми залучення іноземних інвестиційних ресурсів в аграрний сектор економіки країни).

24. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Економічна безпека України : суть та значення. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2008. Т.11. Вип. 22, ч.2. С. 34-40. (0,43 д.а. особистий внесок автора: 0,31 д.а. автором досліджено та запропоновано дієві механізми забезпечення національної продовольчої безпеки країни в сучасних умовах).

25. Радченко О. П., Шавалюк О. І., Рудницька У. І. Інтеграція України в Європейський союз. *Вісник Львівського державного аграрного університету. Економіка АПК*. 2005. №12. С. 70-75. (0,31 д.а. особистий внесок автора: 0,17 автором досліджено основні тенденції та тренди можливих інтеграційних ризиків в агропромисловому комплексі в умовах глобалізації та інтеграції до ЄС).

26. Радченко О. П. Ринок продукції свинарства : стан, проблеми розвитку та шляхи збільшення виробництва. *Вісник Львівського державного аграрного університету. Економіка АПК*. 2002. №9. С. 168-170. (0,21 д.а.).

Статті у зарубіжних виданнях

27. Radchenko O. Imperatives of structural and functional development of agricultural complex in the conditions of globalization. *Global Academics*. 2019. №1(2). P. 66-77. (0,59 д.а.).

28. Poberezhets O., Radchenko O. Main directions and problems of state regulation of agrarian economy of Ukraine in the globalization conditions. *Slovak international scientific journal*. 2019. № 34. Vol. 2. P. 23-25. (0,19 д.а. особистий внесок автора: 0,12 д.а.).

29. Radchenko O. The role of the state in regulating the land market in Ukraine in modern globalization and integration conditions. *Scientific-discussion*. 2019. Vol. 1. № 36. P. 70-72. (0,19 д.а.).

30. Radchenko O. Formation of integration processes in the agricultural complex of Ukraine in the globalization conditions : trends and prospects. *Modern Science*. 2019. №8. P. 64-69. (0,38 д.а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру

31. Радченко О. П. Реформування аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації. *Сучасний рух науки : тези доп. ІХ міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф.*, 2-3 грудня 2019 р. Дніпро. Т.3. С. 157-160. (0,25 д.а.).

32. Радченко О. П. Основні форми та тенденції розвитку інтеграційних процесів у агропромисловому комплексі України. *Перспективи розвитку економічної системи з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.*, 9 листопада 2019 р. Київ : ГО «Київський економічний науковий центр». 2019. С. 35-37. (0,19 д.а.).

33. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Актуальні соціально-економічні проблеми розвитку України. *Матеріали VIII Міжнародного круглого столу «Актуальні соціально-економічні та правові проблеми розвитку України та її регіонів»*,

05 травня 2017 р. Одеса. ОНУ ім. І. І. Мечникова. С. 97-99. (0,19 д.а. особистий внесок автора: 0,12 д.а. автором досліджено механізми соціально-економічного регулювання розвитку країни в контексті розвитку аграрного сектору економіки).

34. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Формування інноваційної економіки держави. *Матеріали 71-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*, 23-25 листопада 2016 р. Одеса. С. 211-214. (0,25 д.а. особистий внесок автора: 0,21 д.а. автором досліджено та запропоновано сучасну концепцію інноваційного розвитку аграрного сектору національної економіки).

35. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Розвиток транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації. *Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем : стан, проблеми, перспективи : матеріали X міжнарод. наук.-практ. конф.*, 29-30 квітня 2015 р. Одеса. ОНУ ім. І. І. Мечникова. С. 60-62. (0,2 д.а. особистий внесок автора: 0,14 д.а. автором досліджено роль та значення ТНК для аграрного сектору економіки та тенденції подальшої взаємодії).

36. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Трансформація економіки як засіб підвищення її ефективності. *Матеріали 69-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова*, 26-28 листопада 2014 р. Одеса. С. 235-236 (0,13 д.а. особистий внесок автора: 0,9 д.а. автором запропоновано вектор та інструменти трансформаційних процесів в аграрному секторі економіки країни в умовах глобалізації).

37. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Особливості інноваційного розвитку української економіки. *Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем : стан, проблеми, перспективи : матеріали дев'ятої міжнарод. наук.-практ. конф. для викладачів, аспірантів та молодих вчених*, 28-29 березня 2014 р. Одеса. ОНУ ім. І. І. Мечникова. С. 40-42. (0,19 д.а. особистий внесок автора: 0,14 д.а. автором запропоновано механізм інноваційного розвитку агропромислового комплексу).

38. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Продовольча безпека – сталий розвиток економіки країни. *Матеріали 68-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ ім. І. І. Мечникова (економіко-правничий ф-т)*, 26-28 листопада 2013 р. Одеса. 2013. С. 246-248. (0,19 д.а. особистий внесок автора: 0,14 д.а. автором запропоновано механізм забезпечення продовольчої безпеки країни в умовах впливу глобалізаційних чинників).

39. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Економічна безпека держави як складова сталого розвитку економіки України. *Матеріали 67-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ ім. І. І. Мечникова (економіко-правничий ф-т)*, 28-30 листопада 2012 р. Одеса. С. 198-201. (0,26 д.а. особистий внесок автора: 0,20 д.а. автором розроблено та запропоновано механізм та інструментарій продовольчої безпеки країни).

40. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Соціальна справедливість як головний чинник соціально-економічних передумов ефективного процесу трансформації економіки України. *Сучасні технології управління підприємством і можливості використання інформаційних систем : стан, проблеми і перспективи : матеріали VII міжнарод. наук.-практ. конф.*, 30-31 березня 2012 р. Одеса. ОНУ ім. І. І. Мечникова. С. 252-255. (0,31 д.а. особистий внесок автора: 0,25 д.а. автором запропоновано механізм забезпечення соціальної справедливості та розвитку інфраструктури села в контексті трансформаційних перетворень).

41. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Напрями використання інформаційних систем і технологій в управлінні підприємством. *Матеріали 6-ї міжнародної наукової конференції для викладачів, аспірантів та молодих вчених*, 31 березня – 1 квітня 2011 р. Одеса. ОНУ ім. І. І. Мечникова. С. 172-175. (0,25 д.а. особистий внесок автора: 0,19 д.а. автором запропоновано механізм використання виробничих інформаційних систем в аграрному секторі).

42. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. *Матеріали 65-ї наукової конференції для викладачів, аспірантів та молодих вчених*, 24-26 листопада 2010 р. Одеса. ОНУ ім. І. І. Мечникова. С. 171-173. (0,19 д.а. особистий внесок автора: 0,14 д.а. автором досліджено тенденції та ефективність залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор національної економіки).

43. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Вплив інвестиційної привабливості на розвиток прикордонних регіонів. *Наукові і практичні аспекти агропромислового виробництва та розвитку сільських регіонів : матеріали міжнародного науково-практичного форуму*, 22-24 вересня 2010 р. Львів. ЛНАУ. С. 305-309. (0,32 д.а. особистий внесок автора: 0,25 д.а. автором досліджено вплив інвестиційних проектів на національну економіку країни загалом та аграрного сектору зокрема).

44. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Економічна безпека підприємства : суть та значення. *Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем : стан, проблеми, перспективи : матеріали III міжнародної конференції для викладачів, аспірантів та молодих вчених*, 30-31 березня 2008 р. Одеса. ОНУ Мечникова. С. 168-170. (0,19 д.а. особистий внесок автора: 0,12 д.а. автором запропоновано система інструментів економічної безпеки).

Інші публікації

45. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Особливості трансформації економіки України. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2017. Т. 16. Вип. 2(36). С. 145-154 (0,5 д.а. особистий внесок автора: 0,41 д.а. автором запропоновано тенденції та механізми економічного розвитку).

46. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Конкурентоспроможність інновацій як сталий розвиток національної економіки. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2017. Т. 16. Вип. 1(35). С. 171-184. (0,61 д.а. особистий внесок автора: 0,48 д.а.).

47. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Перспективи та проблеми розвитку аграрного сектору економіки України в умовах інтеграції з ЄС. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2017. Т. 16. Вип. 3(37). С. 213-221. (0,45 д.а. особистий внесок автора: 0,32 д.а. автором визначено чинники розвитку агропромислового комплексу та національної економіки загалом в умовах інтеграційних та глобалізаційних перетворень).

48. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Інноваційний розвиток національної економіки - конкурентоспроможність держави на міжнародному ринку. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2015. Т. 14. Вип. 3(31). С. 51-64. (0,8 д.а. особистий внесок автора: 0,54 д.а. автором запропоновано механізм інноваційного розвитку аграрного сектору економіки).

49. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Розвиток та особливості впливу ТНК на економіку України. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2015. Т. 14. Вип. 2. С. 102-111. (0,8 д.а. особистий внесок автора: 0,64 д.а. автором запропоновано механізм впливу ТНК на розвиток аграрного сектору та національної економіки загалом).

50. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Становлення кооперативів у структурі світового сільського господарства. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2015. Т. 2. Вип. 1/3. С. 96-103. (0,4 д.а. особистий внесок автора: 0,32 д.а. автором досліджено роль сільськогосподарських кооперативів у розвитку АПК в умовах глобалізації).

51. Радченко О. П., Шавалюк О. І. Особливості становлення трансформаційних процесів економіки України. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2014. Т.1. Вип. 2/2. С. 106-109. (0,2 д.а. особистий внесок автора: 0,14 д.а. автору належить розробка механізму переформатування аграрного сектору та національної економіки загалом).

АНОТАЦІЯ

Радченко О. П. Структурно-функціональне забезпечення розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації: теорія і методологія. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса, 2020.

У дослідженні обґрунтовано теоретико-методологічні і науково-практичні засади структурно-функціонального забезпечення управління розвитком АПК національної економіки.

Аналізуючи структурно-функціональне забезпечення розвитку було доведено, що саме збалансований підхід до вибору оптимального рівня державного регулювання в АПК є необхідною передумовою щодо подальшого забезпечення безперервного та динамічного зростання економічного та соціального аспектів і саме рівень економічних чи адміністративних важелів, їх баланс в управлінні аграрної галузі визначає ефективність її розвитку.

У роботі узагальнено теоретичні основи парадигми стратегії інноваційного розвитку агропромислового комплексу, визначено її особливості та напрями в аграрному секторі.

Удосконалено категоріальний апарат визначенням структурно-функціонального забезпечення розвитку АПК, яке означає створення гармонійних умов збалансованого соціально-економічного розвитку, усунення диспропорцій, диверсифікацію виробничої діяльності.

Запропоновано методологічне забезпечення адаптивного розвитку АПК, яка передбачає комплексну трансформацію та модернізацію національного макроекономічного середовища в аграрному секторі.

Розроблено концептуальні положення формування і реалізації структурної політики, обґрунтовано стратегічні орієнтири та стратегічні пріоритети розвитку агропромислового комплексу.

Визначено загальносистемні закономірності і принципи функціонування розвитку соціально-економічних систем, що є фундаментальною основою подальших прикладних досліджень у національній економіці та АПК зокрема.

Запропоновано та розроблено концептуальне бачення моделі подальшого розвитку земельних відносин в умовах впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища та обґрунтовано доцільність запровадження ринку сільськогосподарських земель, що дозволить консолідувати весь наявний потенціал аграрного сектору національної економіки та створить умови для подальшого його сталого розвитку.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, розвиток, структурно-функціональне забезпечення, глобалізація, сталий розвиток, соціально-економічні аспекти, стратегічні імперативи, інновації, адаптація.

АННОТАЦИЯ

Радченко А. П. Структурно-функциональное обеспечение развития агропромышленного комплекса в условиях глобализации: теория и методология. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, Одесса, 2020.

В исследовании обоснованы теоретико-методологические и научно-практические основы структурно-функционального обеспечения управления развитием агропромышленного комплекса национальной экономики.

Анализируя структурно-функциональное обеспечение развития было доказано, что именно сбалансированный подход к выбору оптимального уровня государственного регулирования в АПК является необходимым условием по дальнейшему обеспечению непрерывного и динамичного роста экономического и социального аспектов и именно уровень экономических и административных рычагов, их баланс в управлении аграрной отрасли определяет эффективность ее развития.

В работе обобщены теоретические основы парадигмы стратегии инновационного развития агропромышленного комплекса, определены ее особенности и направления в аграрном секторе.

Усовершенствовано категориальный аппарат определения структурно-функционального обеспечения развития АПК, которое означает создание гармоничных условий сбалансированного социально-экономического развития, устранение диспропорций, диверсификацию производственной деятельности.

Предложено методологическое обеспечение адаптивного регулирования развития агропромышленного комплекса, которое предусматривает комплексную трансформацию и модернизацию национальной макроэкономической среды в аграрном секторе.

Разработаны концептуальные положения формирования и реализации структурной политики, обоснованы стратегические ориентиры и стратегические приоритеты развития агропромышленного комплекса.

Определены общесистемные закономерности и принципы функционирования развития социально-экономических систем, которые являются фундаментальной основой дальнейших прикладных исследований в национальной экономике и АПК в частности.

Предложено и разработано концептуальное видение модели дальнейшего развития земельных отношений в условиях воздействия факторов внутренней и внешней среды и обоснована целесообразность введения рынка сельскохозяйственных земель, что позволит консолидировать весь имеющийся потенциал аграрного сектора национальной экономики и создаст условия для дальнейшего устойчивого развития.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, развитие, структурно-функциональное обеспечение, глобализация, устойчивое развитие, социально-экономические аспекты, стратегические императивы, инновации, адаптация.

SUMMARY

Radchenko Oleksandr. Structural and functional support of agro-industrial complex development in the conditions of globalization: theory and methodology. – Manuscript.

Thesis for a Doctor of Economics degree in specialty 08.00.03 - Economics and Management of National Economy. – Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa, 2020.

The study substantiates the theoretical, methodological and scientific-practical principles of structural and functional support for the management of the development of the agro-industrial complex of the national economy.

Analyzing the structural and functional support of development, it was proved that a balanced approach to choosing the optimal level of state regulation in the agro-industrial complex is a necessary prerequisite for further continuous and dynamic growth of economic and social aspects and the level of economic or administrative levers. efficiency of its development.

The paper generalizes the theoretical foundations of the paradigm of the strategy

of innovative development of agro-industrial complex, defines its peculiarities and directions in the agrarian sector.

The methodological support of adaptive regulation of agro-industrial complex development is proposed, which provides for complex transformation and modernization of the national macroeconomic environment in the agrarian sector.

Conceptual provisions for the formation and implementation of structural policy have been worked out, and strategic guidelines and strategic priorities for the development of the agro-industrial complex have been substantiated.

Theoretical bases are formulated, peculiarities of functioning of agrarian sector of economy are revealed and the hypothesis under which effective state agrarian policy will contribute to strengthening the economic security of the state is substantiated

The conceptual vision of the model of further development of land relations in the conditions of influence of factors of internal and external environment is proposed and elaborated and the expediency of introduction of the agricultural land market is substantiated, which will allow to consolidate all available potential of the agricultural sector of the national economy and create conditions for its further sustainable development.

Priority directions and instruments of realization of potential of development of agrarian sector of economy of Ukraine are substantiated. The elements of institutional support for the sustainable development of the agricultural sector of the economy are distinguished. Possibilities of harmonization of parameters of development of agrarian sector and strengthening of food security of the state are argued. The instruments of realization of export potential of agrarian sector in the system of foreign economic security of Ukraine under the conditions of European integration are offered.

The system-wide regularities and principles of functioning of development of social and economic systems that are a fundamental basis of the further applied researches in national economy and agrarian and industrial complex in particular are defined.

The theoretical and methodological foundations on typologization of factors of influence of globalization processes on the development of agro-industrial complex and its structural components, the basis of which are the isolation of a number of factors of influence, their systematization by appropriate typological features based on the analysis and synthesis, are formed and substantiated.

Key words: agro-industrial complex, development, structural and functional support, globalization, sustainable development, socio-economic aspects, strategic imperatives, innovations, adaptation.